Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 70 (13070) | 1986 чылдың март 19, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек

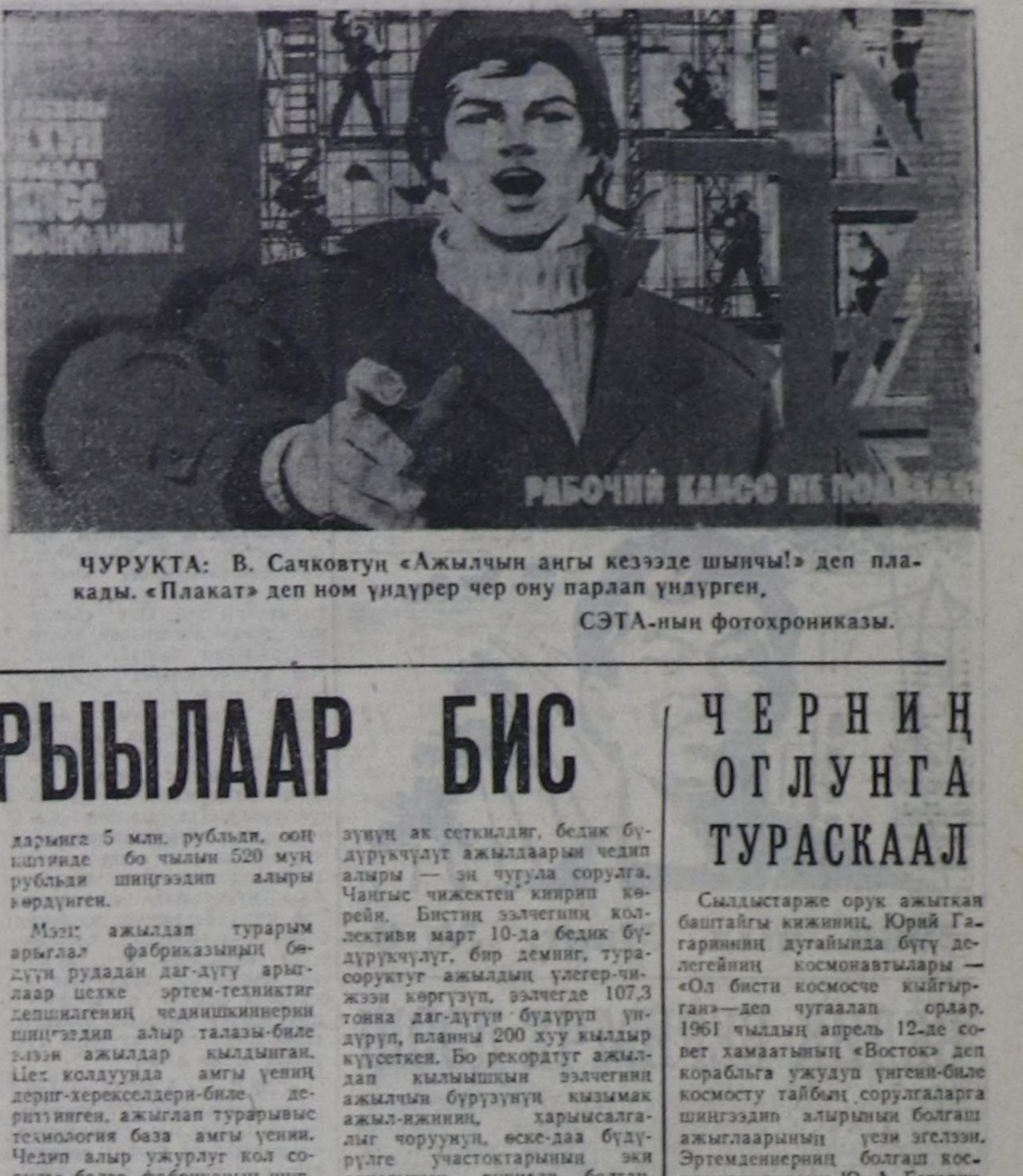

ЧУРУКТА: В. Сачковтуң «Ажылчын аңгы кезээде шынчы!» деп плакады. «Плакат» деп ном үндүрер чер ону парлап үндүрген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП-ниң XXVII съездизи—партияның болгаш чоннуң амыдыралынга төөгүлүг үе-чада болган. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедири, Чер кырынга тайбыңны быжыглаары база хүлээп алдынган болгаш бадылаттынган чиңгине угланыышкын — съездизиниң политиктиг кол түңнели ол. Партияның ээлчеглиг съездизиниң шиитпирлери республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын ажыл-чорудулганың тодаргай, билдингир программазы-биле чепсеглээн. Олар съездиниң шиитпирлерин бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп хүлээп ап, ону амыдыралга боттандырары-биле күженишкинниг, чогаадыкчы ёзу-биле болгаш инициативалыг ажылдаарын хүлээнип турарлар.

Амгы үеде Тываның партия организацияларының кол сорулгазы болза СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелин, партияның Программазын болгаш Уставын, съездиниң өске-даа документилерин коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге чедир ханы тайылбырлаары, оларның ужур-утказын болгаш эчис сорулгаларын билген турарын чедип алыры болур. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң материалдарын тайылбырлаарын болгаш өөредирин чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң, экономиканы интенсификастаарының, совет демократияны сайзыраңгайжыдарының, сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну улам быжыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, совет ниитилелдиң мөзү-шынар үндезиннерин быжыглаарының сорулгалары-биле сырый холбаштырар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң түңнелдерин болгаш ооң шиитпирлеринде айыткан сорулгаларны партия комитеттериниң пленумнарынга, актив хуралдарынга, партия эге организацияларынга хуралдарга чугаалажыр. Бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кол кичээнгейин, адыр бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ажылының байдалын съездиниң салган негелделеринге дүүштүр хандыр анализтеп көргеш, съездиниң шиитпирлерин, 1986 чылдың база ниити беш чылдың планныг онаалдаларын күүседириниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле партийжи удуртулганың стилин болгаш арга-хевирлерин сайзыраңгайжыдар хемчеглерни партия организациялары ажылдап кылыр, амыдыралга боттандырар хүлээлгелиг.

Партияның съездизиниң салган сорулгаларының чаазы, улуг хемчээлдии болгаш нарыны бүгү партия организацияларындан чүткүлдүг күженишкиннерни, тодаргай сорулгалыг, ажыл-херекчи болгаш туруштуг болур чорукту негеп турар. Бирги ээлчегниң чугула сорулгазы болза партийжи ажылды үндезини-биле эде тургузарын хандырары, чогаадыкчы, принципиалдыг болгаш негелделиг чорукту хандырары болур. Ынчангаш партия организациялары орта дүүштүр ажылдаар сорулгалыг.

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, чүткүлдүг ажылдап келген партия организациялары республикада бар. ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Көк-Тей», Тинелге, «Чаа орук», «Совет Тыва» совхозтарда, Кызылдың даараныылга фабриказында, сүт комбинадында, үлетпүр барааннар садыында болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтерде партия организациялары быжыккан, партияның иштики амыдыралы утка-шынарлыг апарган. Ынчалза-даа чамдык партия организациялары удуртулганы кошкак боттандырып, хамааржыкан коллективтериниң бүдүрүлге болгаш хөй-ниити амыдыралынга боттуг салдарны чедирбейн, ажыл-агыйда четпестер-биле аңаа-ла эптежип орарын эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга шүгүмчүлээн. Оларга «Искра», «Ак-Чыраа», «Хөндергей» совхозтарда, Кызылдың алгы заводунда, чер ажылы кылыр тудуг эргелелинде болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары хамааржыр.

СЭКП Кызыл хоорkому, партия райкомнары, парткомнар съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр бүгү партия организацияларының политиктиг удуртулганың ёзулуг органнары болган турарын хандырар ужурлуг. Олар күрүне болгаш ажыл-агый органнарының хүлээлгелерин холгаарлавас, чалгаа-шүшпең, ёзу барымдаалаар, дүжүметсиг, эрги ёзу-биле ажылдаар чоруктарның кандыг-даа илерээшкиннеринге, чүве тоовастарга, барымдаа чок бүзүредишкиннер болгаш куруг аазаашкыннар бээр чоруктарга удур шыңгыы демиселди чорудар хүлээлгелиг. Ол ышкаш партияның иштики демократиязын, коллективтиг удуртулганың принцивин шыңгыы сагыыр, партия организацияларының кадык чаагай болурун хандырар. Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезинге контрольду болгаш хыналдаларны күштелдирер, шүгүмчүлелди база бот-шүгүмчүлелди калбартыр, ону истеп сүрер, кызар чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннерин шиитпирлиг буруу шавар херек.

Кандыг-даа ажыл-херекти кадрлар шиитпирлеп турар, ынчангаш республиканың партия организациялары оларны шилип алырынче, таарыштыр тургузарынче, кижизидеринче доктаамал кичээнгейни салып келгенинден чамдык бурунгаар базымнар кылдынган, ооң-биле чергелештир партия организацияларының кадрлар-биле ажылында четпестер эвээш эвес. Оларны депшидерде ажыл-ишчи болгаш моральдыг мөзү-шынарын бүгү талалыг өөренип көрбес таварылгалар турган. Сөөлгү чылдарда партияның, күрүнениң, саң-хөөнүң сагылга-чурумун хажытканы, албан-дужаалын соора ажыглааны дээш 60 ажыг коммунист-удуртукчуну ажылындан хостаан болгаш партия талазы-биле хемчег хүлээткен. Кадрларны депшидерде болгаш өске ажылче шилчидерде политиктиг, ажыл-херекчи шынарларын, идепкейлиг туружун, мораль талазы-биле быжыг бүзүрелин, принципиалдыын болгаш ханы билиглиин, политиктиг шугумну амыдыралга идепкейлиг чорудуп шыдаар аргалыын, кижилерниң сонуургалдарын болгаш негелде-херегелдерин эскерип, оларның-биле доктаамал харылзажып билирин барымдаалап көөрү чугула болуп турар.

СЭКП кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын көдүрериниң, партийжи арыг болгаш шынчы мөзү-шынары дээш демиселдиң чугулазының дугайында съездиге онзалап айыткан. Коммунистерниң идейлиг кижизидилгезин улам ыңай экижидер, эш-өөрүнүң мурнунга оларның отчёттарын алыр, партияның сагылга-чурумун сагыыр, Уставтың негелделерин чайгылыш чок күүседири дээш негелдени партия организациялары күштелдирер.

Партияның политиктиг угланыышкыны идеология ажылының ажыктыын бедидерин негеп турар. Ындыг болганда партия организациялары пропаганда болгаш кижизидилге ажылын иштики болгаш делегей амыдыралының боттуг чүүлдеринге дүүштүр, организакчы база ажыл-агыйжы чорудулга-биле холбаалыг чорудары чугула. Ажылчы чоннарны коммунистиг идейлиг, Төрээн чуртунга бердинген чорукка, социалистиг интернационализмниң ёзузунга, социализмге таарышпас бүгү-ле чүүлдерге эптеш чок болурунга кижизидер.

СЭКП-ниң XXVII съездизи партия организацияларының ажыл-чорудулгазының программазын ажылдап кылган, ынчангаш ону амыдыралга боттандырар дээш съездиниң негелделеринге дүүштүр ажылдаары негеттинип турар.

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР БИС

СЭКП-ниң XXVII съездизи бодунуң ажылын дооскан. Съездиниң делегаттары аал-оранарынче тарап чаңгылап, ооң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг ажыл-херектерниң мурнуку одуруунда туржуп кирипкеннер. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң № 4 ээлчээниң таарыштырыкчызы (регулировщиги) Чайкина Хомушкуевна ӨЛЗЕЙ-биле бистиң корреспондентивис Н. Куулар ужуражып, дараазында айтырыгларны салып, харыызын алган.

— Чайкина Хомушкуевна, чурттуң амыдыралында шиитпирлиг өскерилгелерниң съездизи болуп эрткен СЭКП-ниң XXVII съездизиниң ажылының база ооң эрткен байдалының дугайында бодалыңар чугаалап көрүңерем?

— Съезд партийжи принципиалдыг чоруктуң база чаңгыс эптиң, негелделиг чоруктуң, четпестерни болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерни ажыы-биле илередириниң, дорту-биле чугаалаарының, ооң чылдагааннарын ханызы-биле анализтээриниң байдалынга эрткен. Хөөредир, мактаныр, чедиишкиннерин көөргеттинер чорукту эскербээн мен. Съезд бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң оруктарын тодаргайы-биле айтып, амгы шиитпирлиг өскерилгелиг үени бүгү талазы-биле сайгарып көрген. Мээң билип алганым-биле, бо XXVII съезд төөгүлүг, бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкун болган. Съездиниң болуп эрткен байдалы, ооң ужур-дузазы онзагай, улуг дээрзин моон мурнунда партийжи шуулганнарның ажылдарынга киржип турган делегаттар-даа меңээ чугаалап турду, бодум-даа ону билген мен.

— Съездиниң ажылынга киржип тура, чүнү бодап турган силер. Кандыг чаа чүүлдер силерниң сеткил-сагыжыңарны хөлзедип, чаа бодалдарны тывылдырганыл?

— Кремльдиң Съездилер ордузунга олурарымга, бодалдарым ала чайгаар-ла аал-оранымче, ажылдаар черимче эглип турду. Съездиге чугаалажып турган чүүлдер-биле дүүштүр бодумнуң ажыл-ижимни шүдүнүп, ажылывыста бар четпестерни, чедир кылыр чүүлдерни чанып келгеш, канчаар эде кылып ап болурунуң дугайында ынчан-на бодап эгелээним ол. Съездиниң шиитпирлери, ооң сорулгалары мээң сеткил-сагыжымны хайныктырып, сорук киирген болгаш бот-харысалгамны эң-не долузу-биле медереп билиринче идиг болган. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң угланыышкынын боттандырарынга кижи факторунуң ролю шиитпирлиг чүүл болур дээни — бодумнуң, ажылчын эш-өөрүмнүң кылып турарывыс ажылга хамаарылгавысты бир янзы өскертирин негеп турар деп, аңаа тодаргай билип орган мен.

— Чанып келгеш, съездиниң материалдары-биле аңаа чугаалажып турган, силерниң билип алганыңар чүүлдер-биле эш-өөрүңерни, чурттакчы чонну таныштырып-ла тур боор силер, аа?

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев съездини хаап тура чугаазынга: «Совет кижи бүрүзүнге съездиниң шиитпирлериниң алыс утказын болгаш идеязын чедирип, тайылбырлаар ужурлуг бис» — дээн. Бир тээ, съездиниң делегады болган, ооң болуп эрткен байдалы-биле таныш, «изиг тыныжын» тыңнаан кижи болганымда, эш-өөрүмге аңаа билип, көрген, дыңнаан чүүлдеримни тайылбырлаарын бодумга партийжи даалга, чугула хүлээлге деп көөр мен. Марттың 10-да ажылче үнгеш, чаңгыс ээлчегде эш-өөрүмге эң баштай чугаалап, таныштырган мен.

Комбинаттың өске-даа күш-ажылчы коллективтери-биле, районнуң күш-ажылчы коллективтери-биле ужуражылгаларга киржип, партияның бистиң мурнувуска салып турар негелделерин, сорулгаларын таныштырар мен. «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң редакциязының болгаш типографияның ажылдакчылары-биле ужураштым, моон-даа соңгаар бо херекке шыдаар шаам-биле киржиринге белен мен.

— Съездиниң шиитпирлеринге силерниң ажылдап турарыңар «Тыва даг-дүгү» комбинатка, ооң тус-тус участоктарынга хамаарыштыр, ажыл-чорудулганы экижидер талазы-биле кандыг чаартылгалар, эде тургузуушкуннар негеттинип турарыл? Дүргедедишкинниң угланыышкынының боттандырар талазы-биле силерниң ажылдап турар чериңерге кандыг тодаргай хемчеглерни боттандырза чогуурул, кандыг хемчеглер боттанганыл?

— Дүргедедишкинниң угланыышкынын эң баштай СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунга көдүргенин билир бис. Ону бистиң комбинаттың ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, изиг-биле деткээн. Дүргедедириниң концепциязы СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелинде, съездиниң өске-даа документилери-биле болгаш материалдарында, ооң делегаттарының саналдарында ханызы-биле илереттинген болгай. Дүргедедишкинниң угланыышкынын боттандырганының ачызында бүдүрүлгени интенсификастаарынче, шынарны болгаш ажыктыг чорукту бедидеринче эргилде боттаныр.

Бистиң комбинатта, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде ышкаш, чаартылгаларның болгаш эде тургузуушкуннуң доктаамал дивес чорудулгалары чорупп турар. Ол чорудулгалар бүдүрүлгениң бүгү талалыг интенсификастаарынче, кижи факторунуң ролюн улгаттыраарынче угланган. Техниктиг чепсегленишкинни чорудар сорулга-биле комбинатка оон ийги беш чылда кылыр ужурлуг ажылдарны планнаан. Ол дээрге бедик бүдүрүкчүлүг даг-транспорт болгаш технологтуг дериг-херекселдерни тургузары, оларга үндезилээш, депшилгелиг технологияларны, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаарын болгаш автоматчыдарын шиңгээдип алыры-дыр. Оон ийги беш чылда техниктиг эде чепсегленишкинни чорударынга 5 млн. рубльди, ооң иштинде бо чылын 520 муң рубльди шиңгээдип алыры көрдүнген.

Мээң ажылдап турарым арыглал фабриказының бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехке эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин шиңгээдип алыр талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Цех колдуунда амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген, ажыглап турарывыс технология база амгы үениң. Чедип алыр ужурлуг кол сорулга болза, фабриканың шупту участоктарының бир демниг организастыг ажылдаарын хандырары. Бистиң цехтиң ажылы артынчыларны үндүр сөөртүр болгаш руда сөөртүр участоктарның ажылындан улуу-биле хамааржыр. Чүге дээрге руданы четчири-биле биске бербес азы артынчыларны дүрген чайлатпас болза, ажылывыс туруушкунунут болуп, даг-дүгү бүдүрүп үндүрериниң планы күүсеттинмейн баар.

Чаа депшилгелиг дериг-херекселдерни тургузары база көрдүнген. Ооң ачызында даг-дүгү бүдүрериниң хемчээлин улгаттырар, шынарын бедидер бис. Артынчы материалдарны ажыглаары камналгага улуг салдарлыг. Бистиң артынчы материалдарывысты амгы үеде ажыглап турарывыс четпес, бо айтырыгны шиитпирлээриниң оруктарын фабриканың удуртулгазы дилеп турар. РСФСР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң Сибирьниң гидротехника болгаш мелиорация эртем-шинчилел институду бистиң фабриканың артынчыларын тудуг материалы кылдыр ажыглаарының дугайында шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Ол төлевилел дүрген боттаны бээр болза, элээн ажыктыг түңнелдер болур ийик.

Дүргедедишкин херээниң чедиишкинни боттандырар ужурлуг бир кол чүүл — кижи факторунуң ролюнуң улгадыры болгай. Кижилерниң ажылынга хамаарылгазындан, массаларның боттуг чогаадылгазындан бистиң бурунгаар шимчээшкинивис улуу-биле хамааржыр. Кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алыры — эң чугула сорулга. Чаңгыс чижектен кирип көрейн. Бистиң ээлчегниң коллективи март 10-да бедик бүдүрүкчүлүг, бир демниг, турасоруктуг ажылдың үлегер-чижээн көргүзүп, ээлчегде 107,3 тонна даг-дүгүн бүдүрүп үндүрүп, планны 200 хуу кылдыр күүсеткен. Бо рекордтуг ажылдап кылыышкын ээлчегниң ажылчын бүрүзүнүң кызымак ажыл-ижиниң, харысалгалыг чорууннуң, өске-даа бүдүрүлге участоктарының эки ажылының түңнели болган. Кижи фактору деп сөстерниң артында чеже хире хөй курлавыр барын бо чижек көргүзүп турар-дыр.

Ажылчыннарның амыдырал-чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары база чугула. Съездиниң ажылынга киришкеш, ССРЭ-ниң Үлетпүр-тудуг министерствозунга барып, министр С. Ф. Военушкин-биле ужурашкан мен. Аңаа комбинаттың коллективинге бүдүрүлге-чуртталга байдалдарын үндезинин-биле экижидер талазы-биле кылза чогуур чүүлдерни чугаалап, бо талазы-биле дуза кадарын дилээн мен. Ылангыя, бистиң цехте, ээлчегде тускайлаң чуртталга шөлү албаан, ниити чуртталга бажыңнарында чурттап турар аныяк ажылчыннар хөй. Ол ышкаш комбинат биле хоорай аразынга ажылчыннар дажыглаар автобустар чедишпес болгаш өске-даа шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларның барын министрге чугаалаан мен.

СЭКП-ниң XXVII съездизинге киришкеним мээң амыдыралымга эң-не улуг болуушкун, аас-кежиктиг чүүл болган. Ооң мээң чуртталгамга, ажыл-ижимге арттырган салдары канчаар-даа аажок улуг. Чурттуң бурунгаар шимчээшкининиң төөгүлүг үе-чадазында чурттап турар ажылчын кижи мээң келир үе дээш харысалгамның улуун, бүгү чүве кижиниң кужу-биле, ооң чогаадыкчы, чаяакчы аргалары-биле боттанып турар дээрзин билип алдым. Ам бүгү кужумну, билиимни ооң шиитпирлерин боттандырарынга өргүүр, эш-өөрүмнү база олче мобилизастаар сорулгалыг мен.

ЧЕРНИҢ ОГЛУНГА ТУРАСКААЛ

Сылдыстарже орук ажыткан баштайгы кижиниң, Юрий Гагаринниң дугайында бүгү делегейниң космонавтылары — «Ол бисти космосче кыйгырган» — деп чугаалап орлар. 1961 чылдың апрель 12-де совет хамаатының «Восток» деп корабльга ужудуп үнгени-биле космосту тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырының болгаш ажыглаарының үези эгелээн. Эртемденнерниң болгаш космонавтыларның Ю. А. Гагаринниң ужудуушкунунуң 25 чылынга тураскааткан делегей ужуражыышкынының киржикчилери ол баштайгы ужудуушкунуң сылдыстар делгемин улам ыңай шинчилеп көөрүнге, тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың херээнге улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээннер. ССРЭ-ниң эртемденнери болгаш ужудукчу-космонавтылары, оларның-биле кады ужудуушкунга киришкен оларның даштыкыда өөрүнүң олурушканы даштыкы чурттарның улустары-биле найыралдың Москвада бажыңынга болган байырлыг хуралга совет космос программазының чүгле тайбың шинчизин, делегей эртемин хөгжүдеринге ооң салыышкынын база катап демдеглээн.

— Космосче кижиниң баштайгы ужудуушкуну — совет эртемниң болгаш техниканың чайынналчак чедиишкини болур. Кижи төрелгетенниң чедиишкининиң демдээ ол болган. Бистиң ужудуушкунувус бүрүзү 25 чыл бурунгаар болган ол часкы ужудуушкун-биле тудуш харылзаалыг. Юрий Гагарин бодунуң бүгү амыдыралын кижи төрелгетенге болгаш тайбыңга тураскааткан, бистиң бөгүн сорулгавыс — космос кезээде тайбың болуп артсын дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры болур — деп, Польша Улус Республикадан келген космонавт М. Гермашевский чугаалаан.

Ужуражыышкынга чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары В. Шаталов, А. Елисеев, А. Леонов, индий космонавт Р. Шарма космосту «сылдыстар дайынының» аренасы кылдыр ажыглаарын болдурбазының, орбитага шинчилелдерни бүгү кижи төрелгетенге бараан болдурарының эргежок чугулазының, ол талазы-биле совет эгелекчи саналдарны деткип турарының дугайын чугаалааннар. Кады ужудуушкуннар кады ажылдажылганың аргазы-биле чүнү чедип ап болурун көргүскен. Космоска боо-чепсекти эндере тургузарын хоруур, ону милитаризастаарындан ойталаар — планетаның бүгү ак сеткилдиг кижилериниң негелдези ындыг деп, ол чугаалаан.

А. ЦЫГАНОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
МОСКВА.

СЪЕЗДИНИҢ ДЕЛЕГАДЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң чолаачылары, септекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары ужурашкан.

Партияның XXVII съездизи төөгүлүг болгаш бүгү делегейге улуг ужур-дузалыг болуушкун болган деп, Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Чурттуң амыдыралынга, делегейниң амгы байдалынга шиитпирлиг өскерилгелерниң үезинде ол болуп эрткен. Улуг Октябрьның херээн бистиң партиявыс чайгылыш чок уламчылап, ленинчи орук-биле бүзүрелдиг бурунгаарлап, ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң политиктиг баштыңчызы ролюн төлептиг-биле күүседип турар дээрзин съезд көргүскен. Эртип турар үени съезд ленинчи ёзу-биле сайгарып, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң боттуг, бүгү тала-биле бодап кылган программазын ажылдап кылган.

Г. Ч. Ширшин партияның съездизиниң хүлээп алганы программалыг документилерниң болгаш шиитпирлерниң дугайында чугаалавышаан, съездиниң айтыышкыннарын күүседир талазы-биле сорулгаларга доктааган. Пассажир аргыштырылгазын, машиналарның ажыглалын экижидеринче, сагылга-чурумну быжыглаарынче, инициативаны болгаш чогаадыкчы чорукту хөгжүдеринче, кижизидилге ажылын сайзыраңгайжыдарынче пассажирлер АТБ-зиниң коллективиниң кичээнгейин угландырган.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң түңнелдериң ужуражыышкынының киржикчилери бир үн-биле деткээн болгаш ооң шиитпирлерин, оон ийги беш чылда база ооң соңгаар-даа үеде чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарында съездиниң тодаргайлаан шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күжүн бээринге белеинн олар илергейлээннер.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы квартал планын март 16-да күүседипкен. План ёзугаар 170 тоннаны бүдүрер турган, ону 100 хууга күүсеткен. Ай төнчүзүнге чедир 34 тоннаны бүдүрүп, күрүнеге 25 тоннаны дужаарын хүлээнгеннер.

Партияның XXVII съездизиниң документилери-биле ферманың ажыл-ишчилерин ында партия эге организациязының секретары А. Дугаржап, бригадир Н. Төөдек таныштырып турарлар.

К. ЧӨРЕВЕ.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

«Сүт-Хөл» совхозтуң хойжуларының аразында бо чылын хойдан хураган камгалап алыр талазы-биле хүлээлгезин күүседипкен хойжулар эвээш эвес. Оларга Ишкин салбырының Сайыр хойжу бригадазының хойжулары Тенек-оол Ондар чүс хойдан 95, Виктор Моңгуш чүс хойдан 90, ол ышкаш Кара-Чыраа салбырда Чес-Булуңнуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының хоочун хойжузу Делгер-оол Моңгуш төрүүр чүс хойдан 90 хураганнарны тус-туста менди камгалап алганнар.

Ниитизи-биле малдың чаш төлүн чидириг чокка алырының мурнуку одуруунда Чес-Булуңнуң аныяк хойжузу Надежда Моңгуш чорууп турар. Ол чүс төрүүр хойдан чүс хураганны камгалап алган. Кодаңнарда мал чеми четчир, суг-биле доктаамал хандырып турар.

Б. ОНДАР.

МААЖЫМ ХӨӨНДЕН АМ-ДАА УШТУНМААН

● Капитал тудуг ийи айларда ●

Чыл эгезинден тура республиканың тудугжулары К-700 тракторларның чижеглээн 200 септелгезин кылыр техниктиг ажаалда станциязын, 14 муң кубометр дилиг материалдарын бээр ыяш цегин, ниити шөлү 4524 дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген. Көдээ ажыл-агыйга чамдык тудуглар, ооң иштинде 7 муң гектар шөлдерниң суггарылга системалары туттунган, 3,7 муң гектар шөлдерниң суггарылгазы чаартынган.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга капитал салыышкыннары 21,4 хуу, тудуг-монтаж ажылдары 27,5 хуу өскен. Чуртталга тудуунга капитал салыышкыннары эрткен чылдыындан 54,5 хуу хөйнү шиңгээткен. Боттарының тудуг ажылдарынга капитал салыышкыннарны шиңгээдирин «Тыва кобальт» комбинат, Дуржулга станциязы, Арга-ыяш ажыл-агый министерствозу, «Тыва автотранс» каттыжыышкыны, «Шагонартяжстрой» трест эки боттандырып келген. Керээлиг тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, 9,9 хуу өстүрген. Ийи айның түңнели-биле эки көргүзүглерни № 18 КМК, «Тыва септелге-тудуг» трест, «Тыва агроүлетпүртудуг» каттыжыышкын, «Красноярскгэсстройнуң» № 2 КМК-зы, «Кызыл цэстудуг» эргелел, «Көдээ электри тудугнуң» ТМЭ-зи, «Тыва автотранс» каттыжыышкынының КМК-зы, «Тыва суг тудуг» трест чедип алган.

Ынчалзажок тудуг организацияларының ажылын сайгарып көөрге, тудугда улуг четпестер уламчылавышаан. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, кол фондуларны ажыглалга киирери 40 хуу кудулаан, бо талазы-биле квартал планы чүгле 22,8 хуу четкен. Капитал салыышкыннары болгаш тудуг-монтаж ажылдарынга көрдүнген акшаландырыышкын 74,1 болгаш 84,7 хуу шиңгээттинген. Харылзааның, көдээ ажыл-агыйның, орук тудуунуң, хем транспортунуң тудугларынга, культура-амыдырал объектилеринге көрдүнген акша-хөреңгилер эвээш ажыглаттынып турар.

Тудуг организациялары кол керээлер ёзугаар ажылдарның ниити хемчээлин 94,1 хуу күүсеткен, чамдык организациялар улуг хожудаашкынны болдурган. «Тыва тудуг» трест ийи айларның планын чүгле 56,5 хуу күүсеткен болгаш эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга ажылдарның хемчээлин 13,1 хуу кудулаткан. Ооң беш эргелелдериниң чүгле чаңгызы — № 48 тудуг эргелели планын күүсеткен. «Тыва автоорук» эргелелдиң көвүрүг тудуунуң эргелели планын чүгле 4,5 хуу чедирип, эрткен чылдыындан дыка сула ажылдаан. Чурт үлетпүр министерствозунуң септелге-тудуг участогу, № 833 тудуг эргелели хожудаашкынныг ажылдап келген.

Ийи айларда тудугларны ажыглалга киирериниң программазы 90,3 хуу болган. Бо талазы-биле база-ла «Тыва тудуг» трест, Чурт үлетпүр министерствозунуң септелге-тудуг участогу хожудап, өскелерни куду тыртып турар.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиңгедир талазы-биле боттуг ажылдар чорувайн турар. Январь айда тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 2,3 хуу өскен.

Үстүнде сан-чурагайлардан алгаш көөрге, республиканың дыка хөй тудуг организациялары маажым хөөнден ам-даа уштунмаан, тудуг организацияларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тудугну организастаарын эде тургуспаан, шапкын темпилерни чедип алыры дээш эвээш ажылдап турарын херечилеп турар. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң салган сорулгаларын күүседири дээш даарта эвес, а бөгүнден эгелеп ажылдап кирериниң чугулазын айытканы тудугжуларга четтээни ол деп санаар бе? Тудуг организацияларының удуртулгалары, партия организациялары чогуур темпилерни чедип алыр дээш дарый хемчеглерни алыры, планныг даалгаларны чедир болгаш ажыр күүседир дээш эң шудургу ажылдаары эргежок чугула. Бо дээрге чаа беш чылдың экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң чугула негелдези.

Допчулалды республиканың Статистика эргелелиниң специалистери белеткээн.

ЧАРЫШ — ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1986 чыл. Март. № 3

> Бо херекке социалистиг чарыштың ролю аажок улуг. Ону ажылдың шынарын бедидеринче, камналга болгаш хумагалыг чорук — коллектив бүрүзүнге, ажылдаар чер бүрүзүнге көрдүнген сорулгаларны чедип алырынче угландырган турар ужурлуг.
>
> Партияның XXVII съездизинге СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелинден.

ЧАРЫШТЫ—ЧАА ДЕҢНЕЛЧЕ

Чаа болуп эрткен СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин бистиң республиканың ажылчы чону боттарының ажылының кол программазы кылдыр хүлээп ап, ону ханызы-биле өөренип, амыдыралга боттандырып эгелээн.

Күш-ажылчы коллективтерге социалистиг чарышты организастап тура, профэвилел организацияларының кичээнгейни мөөңнээр ужурлуг айтырыглары хөй. Ону съездиниң документилеринде тодаргай айыткан болгай. Ылангыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чүгле бедидер эвес, харын ажыл-агыйның адырында эң-не бедик деңнелге, ажылдың шак ол хевиринге чуртта эң бедик деңнелге чедерин оралдажыры чугула болуп турар. Ол ышкаш материалдыг курлавырларны чүгле камгалап алыр эвес, харын ол чүүлдерни долузу-биле бүдүрүлгеге ажыглаар. Оон ыңай барааныг продукцияны бүдүрериниң планын чүгле күүседири эвес, а эң эки шынарлыг продукцияны бүдүрери болгаш ол продукцияның чоннуң болгаш чурттуң негелделеринге дүүшкен турарын чедип алыр.

«СЭКП-ниң XXVII съездизинге—шалыпчы 27 декада» деп кыйгырыглыг социалистиг чарышты бүгү чуртка организастааны үстүнде негелделерниң кол утланыышкынын байыткан. Съездиге санал берген делегаттар ол негелделерин деткээнин солуңнардан номчаан болгай бис.

Бистиң республикада ажылдап турарларның 90 ажыг хуузу социалистиг чарыштың аңгы-аңгы хевирлеринде киржип турар. Күш-ажылчы коллективтерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге социалистиг чарыштың эргежок чугулазын медереп билип, ону шын ажыглап турар партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары бистиң республикада чыл бүрү көвүдеп орар.

Чижээ, эрткен беш чылда оларның санынга «Тыва, дагдүгү» комбинат, Кызылдың электри четкилери, «Тиилелге», «Совет Тыва», «Торгалыг» совхозтар болгаш өске-даа коллективтер кирген. Ол коллективтерниң ажыл-ишчилериниң эки дуржулгазын кысказы-биле мынчаар чугаалап болур. Чарышты организастаары, түңнелдерни үндүрери, тиилекчилерни шаңнап-мактаары — бо талазы-биле ажылды мурнакчы коллективтерде партия, профэвилел, комсомол организациялары үениң негелдезинге дүүштүр чорудуп турар.

Социалистиг чарышты организастаарда эң баштай кылыр чүүл — социалистиг хүлээлгелерни алыры. Коллектив азы ажылчын кижи бүрүзү бодунуң кылган ажылын бүгү талалыг санап көргеш, чедиишкиннерни болгаш четпестерни өөренип көрүп, бар курлавырларны ажыглап, материалдыг болгаш техниктиг үндезиннерни бүгү талалыг санап көргеш, чаа социалистиг хүлээлгелерни алыр ужурлуг. Бо ажылды организастаарда четпестер бисте бар. Ажылчыннарның азы коллективтиң киржилгези чокка планныг онаалдаларны «үстүнден» албадай аарак киирер чоруктар тургулаар. Ындыг практиканы ажыглап турар удуртукчулар Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлуну каржызы-биле хажыдып турары ол. Ону болдурбазы-биле кижи бүрүзү, бригада, звено, ферма коллективи бүрүзү боттарының ниити хуралдарынга социалистиг хүлээлгелерни камгалаан турар. Демократтыг ёзу-биле бо ажылды ынчаар чорудуп турар коллективтер бисте дыка эвээш.

Социалистиг хүлээлгелерни алган соолунде коллектив болгаш ажылчын бүрүзү ону күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузары негеттинер. Материал, техника, транспорт-биле болгаш өске-даа эки шынарлыг чиг эт, электри энергиязы-биле хандырар. Бо дээрге—цех, звено, ферма, бригада бүрүзүнүң удуртукчуларының чугула хереэ. Партияның амгы негелделерин ёзугаар ажылчын кижиниң озал-ондак чок ажылдаарынга, дыштанырынга, аъш-чем хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын удуртукчулардан шыңгыы негээр ужурлуг.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде кол негелде ону өй-шаанда түңнээри болур. Түңнелдерни озалдап үндүрери, азы шуут үндүрбейн баары — чарыштың дээштиин, үнелиг талазын кудуладыры-дыр. Оон ыңай бир негелде — кижи бүрүзүнүң кылган ажылын шын түңнээри. В. И. Ленин ону социалистиг чарыштың кол негелдезинге хамаарыштырып чораан. Түңнел үндүрүп турар үеде планныг онаалданы чүгле сан талазы-биле күүсеткенинден аңгыда, ооң шынарын, күш-ажылдың чурумун, озал-ондак болбазының дүрүмнерин сагыырын, хөй-ниитиниң амыдыралынга киржилгезин болгаш өске-даа бүгү талаларын көөр.

Бистиң республиканың бүдүрүлгелеринде, совхозтарында күш-ажылчы коллективтер, ажылчыннар социалистиг хүлээлгелерни бо онзагай чылда улуг көдүрлүүшкүн-биле алганнар. Чамдык коллективтерниң удуртукчулары, профэвилел, хөй-ниити организациялары чарышты организастап турарыбыс ажырбас, ону өй-шаанда түңнеп турар бис деп бодап олургулаар. Ынчалза-даа олар чарыштың база бир кол кезээнче сагыш салбайн турар.

Ылангыя тиилекчилерни кандыг байдалга тодарадыры, каяа, кандыг белек, шаңнал тывсыры, аңаа көскү агитацияның хевирлерин ажыглаары коллективти, кижини хөй-аът киирер.

Ажыл-агый удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары боттары чыглып алгаш, социалистиг чарышты бүгү негелделерге дүүштүр чеже-даа шын кылдыр түңнеп каар болза, ооң дээштии күш-ажылчы коллективтиң кежигүннери-биле кады сүмележип тургаш, түңнел үндүргенинге канчап-даа четпес.

Оон аңгыда шаңналдарның кижини хөй-аът киирер кольдыг хевирлерин ниити чергениң кылдыр санаар чоруктар база шын эвес. Тиилекчиге эш-өөрүнүң, коллективтиң удуртукчуларының, хөй-ниити организацияларының хүндүткели, ооң чуруун хүндүлел самбыразынга чагаштыр көргүзери, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаары, ег-бүлезинге, ада-иезинге оон эки ажылының дугайында дыңнаткан чагаа-бижиктер, ооң мурнакчы дуржулгазын солуннарга, радио, телевидениеге көргүзүп, чырыдары — кандыг-даа материалдыг шаңналдардан артык деп мурнакчылар боттары-ла чугаалап турарлар.

Шаңнал-макталды тывсырының дугайында каш сөс. Чамдык коллективтерде социалистиг чарыштың тиилекчизи кижи конторага көстүп келирге-ле, силерде шаңнал бар дээш, кассир ооң адын салдыргаш, акшаны азы белекти сунуп каар. А мурнакчы кижи каяа чүнү, канчаар кылып кааныы билбес. Ынчангаш шаңналдың кандыг-даа хевирин коллективтиң кежигүннерин чыггаш, удуртукчулар чүвениң ужурун таптыг тайылбырлааш, тиилекчиниң сагыш-сеткилин көдүрлүүшкүнүгт, улам эки ажылдаар күзелин хайныктырар кылдыр ындыг байдалга тывсыр болза эки.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылчы коллективтерде профэвилел организациялары партия организацияларының удуртулгазынга даянгаш, социалистиг чарышты чаа деңнелче көдүрүп, четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, тывынгыр, бот-идепкейлиг ажылдаар ужурлуг.

Ч. МОНГУШ,
профоблчөвүлелдиң секретары.

БЕДИК БЕРИМЧЕ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш М. С. Горбачев «бүдүрүлгелерге күш-ажылды организастаарын болгаш идиг бериишкинниң экижидип, сагылга-чурумну болгаш негелдени күштелдирер талазы-биле шыңгыы хөделип эгелээри билек, ооң мурнунда сагышка-даа кирбейн турган курлавырлар тыптып кээр» деп чугаалаан. Ол курлавырларны тыварынга социалистиг чарыш улуг рольду ойнаар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел комитеттери чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле, социалистиг чарыштың дээштиин бедидер талазы-биле элээн ажылдарны кылып турар. Совхозтарның профкомнары хойжу болгаш хову-трактор бригадаларының, сүт-бараан фермаларының, черле күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, парткомнарга бадыладып ап турар. Чарыштың негелделерин болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуралдарга чарлап, кызыл-булуңнарга туржук өг-бүле бүрүзүнге азып турар. Ону чижээлээрге, малчын аал бүрүзүнден көрүп болур. Мындыг хемчеглер социалистиг чарыштың күжүн өскүдеринге идиг болуп турар. Чамдык чедиишкиннерниң үндезинин ында деп болур.

Он бирги беш чылдың түңнели-биле алырга, көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын Эрзин район шуптузун ажыр күүсеткен. Доозукчу чылда дүк садарындан өске планнар база ажыр күүсеттингилээн. Ниитиниң малынга бөдүүн болгаш чүдүктүг чемнер белеткээриниң онаалдаларын база пландан ажырдывыс. Бир гектарга онааштыр тараа культураларының 17,7 центнер дүжүдүн алдывыс. Бо чедиишкиннерде социалистиг чарыштың үлүү эвээш эвес.

«Чаа орук» совхозтуң профэвилел комитединиң ажылын демдеглээри чугула. Комитеттиң даргазы, узун шөлээде Нина Сагды-даа, амгы даргазы Виктор Хорлуу-даа ында парткомнуң (секретары Николай Дирчинчап) болгаш совхоз дирекциязының (директору Доржу-Белек Чопуй) деткимчези-биле кызымак ажылдап келгеннер. Ук совхозтуң беш чылдың болгаш доозукчу чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырып, республикага социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганы профкомнуң ажылының дээштиин херечилеп турар.

«Мөрен» совхозтуң Үнегетинде хову-трактор бригадазының турлаанга кинскээн кызыл туг эрткен чылын бо-ла көстүр турган. Районнуң чер ажылдыгларының аразынга чарлаттынган социалистиг чарышка бригаданың кежигүннери каш-даа катап тиилекчи болган. Социалистиг чарыштың байдалын хана солуннарга, агитхуудустарга, хуралдарга үргүлчү чарлап, мурнакчыларга шаңнал-макталдарны бээри-биле чергелештир, багай ажылдап турарларга хамаарыштыр чогуур хемчеглерни база ап турган. Бо бүгү ажылдар профком даргазы Кыргыс Доржунуң удуртулгазы-биле болгаш киржилгези-биле чоруп келген. Ооң түңнелинде бригада гектар чер бүрүзүнден тараа культураларының 18,3 центнер дүжүдүн алган. Совхозтуң чер ажылдыглары он бирги беш чылдың болгаш доозукчу чылдың түңнелдери-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Үстүнде чижектерден көөрге, социалистиг чарышты кайда-ла эки организастаан болдур, ында ажыл-херек черле эки.

«Нарын» совхоз он бирги беш чылдың доозукчу чылында 37 тонна эътти болгаш 9 тонна дүктү күрүне планынга чедир бербээн. Чүс баш инекке онааштыр 41 бызааны, чүс хойдан-на 64 хураганны доруктурган болгаш бо көргүзүглерни ооң мурнунда чылдагызындан эвээжеткен. Мыйыстыг бода мал өстүрер план 89,7 хуу күүсеттинген болгаш инектиң саны ооң мурнунда чылда турганындан 150 ажыг кызырылган. А хойнуң саны 2100 ажыр кызырылган, хой өстүрер план 92,9 хуу боттанган. Чылгы бажы база эвээжээн.

Дүк бүдүрери мурнуку чылдагызындан 5 тонна эвээжээн, бо талазы-биле план чүгле 86 хуу күүсеттинген. Бир хойга онааштыр 1,3 килограмм дүк кыргыттынган . Бир инектен саккан сүт чылда 344 килограмм азы хонукта бир килограмм безин четпес болган. Маңаа совхозтуң дирекциязының (директору Мижит Дүгер), парткомнуң (Баадыр Бумбажай) болгаш тускай эртемниглерниң сула ажылдааның демдеглээри чоп. Ынчалзажок социалистиг чарышты организастаарының кол органы болганда, профэвилел комитедин (даргазы Бимбаа Ойдуп) база шүгүмчүлээр херек. Бүгү планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмээн, ажыл-агый күрүне мурнунга өрелиг арткан. Күш-ажылга идиг бээриниң дээштиин бедидериниң, организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну быжыглаарының, ажыл-агыйжы эвес чорукту ажып эртериниң аргаларын болгаш курлавырларын мөөңнээринче социалистиг чарышты угландырып, ону бедик деңнелге организастаан болза, байдал моон дээре турар ийик. А «курлавырлар бистиң боттарывыстың холдарывыста бар, оларны сонуургалдыг, ээ ёзу-биле ажыглаар болза, олар бедик беримчени берип болур» деп СЭКП-ниң XXVII съездизиниң материалдарында айыткан болгай.

Районнуң көдээ ишчилери ам СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып кирипкен. Бо үеде социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаары кажангызындан-даа чугула. Ынчангаш профэвилел райкому бүгү хемчеглерни алыр.

У. СААЯ,
көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы.

БЕЛЕТКЕЛ КҮШТЕЛГЕН

Сүт-Хөл районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында часка белеткел ажылдары күштелген. Жуков Сат удурткан бот-орулга-чарылгалыг звенода дугуйлуг тракторну болгаш бульдозерни быжыглаан. Звено кежигүннери Шокар-Харагада 12 гектар черниң хараганын, талдарын туруп, аштааннар. Ол ышкаш кукуруза тарыыр 310 гектар черинде минералдыг чемишчидилгелерни төккеннер. Звено кежигүннери часка белеткел ажылдарын ам-даа уламчылап турарлар.

Б. ОНДАР.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ИЛЕРЕТКЕШ, ЭДЕР

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы. Чугула херек ыяшты, дилиг материалдарын, тудуг кылыгларын бүдүрүп турар бо хоочун бүдүрүлгениң ажылындан тудугжуларның ажылы база улуу-биле хамааржыр. Ажыл-агыйның үлүүнге республикада ниити ыяш белеткелиниң 15 хуузу, дилиг материалдарын бүдүрериниң 35 хуузу онаажып турар болгай. Он ийиги беш чылда республикага тудуг ажылдарының хемчээли 1,8 катап көвүдээр дээрге-ле, ажыл-агыйның мурнунда турар сорулгаларының кайы хире улуу билдингир-дир.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи он бирги беш чылдың болгаш бо чылдың ийи айларының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ынчалза-даа чаа сорулгаларны күүседири улус ажыл-агыйынга хөй хемчээлдиг болгаш бедик шынарлыг продукцияны бээрин негеп турар. Бүдүрүлгени калбартыры эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин шиңгээдип алырын саададып турар болу бергениинден хемчээлдиң өзүлдези биле шынарны бедидерин капсырлаштырары эң чугула сорулга болуп турар.

Эң чоок — Червиниң ыяш белеткээр пунктузунуң чиг эт баазазы колдуунда куруглап турар, ооң ужурунда Сейбеде чаа участоктарны шиңгээдип алыры көрдүнген. Ол чаа чарыгдалдарны, механизмнерни, кижи күжүн негээр. Бо улуг ажылды бүдүн чартык-ийи чыл дургузунда кылыры көрдүнген.

Продукцияның шынарынга негелделерниң улгатканы технологтуг чурумну улам шыңгыы сагыырын, ажылдың участок бүрүзүнге кижилерниң онаашкан хереэ дээш харысалгазының улгадырын негээр. Технологияны шыңгыы сагыыры болдунмайн келген. Ыяшты ужуруп тура, будуктарны бүрүнү-биле арыглап кезериниң, а ыяшты үндүр сөөртүп тура, ооң хемчээлдерин, шынарын барымдаалаарының негелделерин күүсетпейн турар. Складче он-он километр ырак ыяш белеткээр черлерден ирик ыяшты сөөртүр чоруктар бар.

Эрткен чылын ыяш үлетпүр ажыл-агыйы 12,5 муң кубометр ажыг хемчээлдиг стандарттарга дүүштүр кескен дилиг материалдарын бүдүрген, ынчалза-даа оларның шынары шуптузу чүгээр болган деп санаары берге. Дилиг материалдары ГОСТ ёзугаар негелделерге дүүшпейн турар, оларны кургатпас, сорттап аңгылаарын дужа-келбиже чорудуп турар. Ылангыя эжик, соңга блоктарын, шала манзазын кургатпайн келген.

Стандарттарга дүгжүп турар продукцияны бүдүреринге шаптыктаар чылдагааннар хөй, ыяш үлетпүр ажыл-агыйында колдуунда ол чылдагааннарны илередири-биле кызыгаарлаттынгаш, оларны чайладыры-биле боттуг хемчеглер алырындан чайлаар чоруктуң бары үениң негелделеринге канчап-даа дүүшпес. Үстүнде турар организацияларже айтып, оон айтыышкын манап орбайн, харысалганы бодунга алырындан кортпайн, эгелекчи саналдарны киирип, четпестерни дүрген эдери эргежок чугула.

Бо хүннерде ыяшты болгаш дилиг материалдарын сорттаары, ыяш продукциязын кургадыры, диллирер, кезер херекселдерни ажылга белеткээри чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдер болуп турар. Дилиг материалдарын сорттаарын экижидери сорттаар шөлчүгешти чаартырын негеп турар. Ону чоокку үеде кылыры көрдүнген. А продукцияны кургадырын артык чарыгдалдар үндүрбейн кылып болур арга бар. Кургадылга камеразын шагдала садып алза-даа, складта ажыглал чок чыдар.

Чүгле кургадылга камеразы эвес, өске-даа барык 30 муң рубль түңнүг дериг-херекселдер анаа чыдып келген. Күш-ажылды механизастаарынче, чаа депшилгелиг дериг-херекселдерни шиңгээдип алырынче сагыш салыышкын эвээш болуп турары моон илдең-дир.

База бир шиитпирлээр ужурлуг айтырыг — чаа техниканы ажыглап билир мергежилдиг ажылчын кадрларның чогу. Диллирер хирээлерни, өске-даа дериг-херекселдерни ажылдаары-биле белеткээри кончуг берге айтырыг болуп артпышаан. Дериг-херекселдерниң тургузуун эки билир специалистер чок болганындан, белеткел эртпээн кижилер ажылдаан станоктарның сандан үнер, үрелир чоруктары тургулаан.

Коллективтиң чоокта чаа болуп эрткен ниити хуралынга ажылды чаа ёзу-биле эде тургузарының, чогаадыкчы идепкейни болгаш харысалганы бедидерниң айтырыгларын чугаалашкан. Кижилерниң боттарының ажыл-хереэ дээш сагыжы хөлзеп, ажылды организастаанында болгаш ооң технологиязында бар четпестерни эдип алыр тура-соруктуу аңаа илерээн.

Ажылды экижидериниң кол курлавыры — ону организастаарын сайзыраңгайжыдарында, ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейин көдүреринде, коллективтиң иштинге ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузарында деп түңнелди үндүрүп болур. Ону чедип алырынче бүдүрүлгениң удуртулгазы, партия, профэвилел организациялары бодунуң ажыл-чорудулгазын утлаар ужурлуг.

Г. ТУТЫНИНА.

ШЫНАРЫ ЭКИ

Эрзин суурда пекарня эргелекчизи Мария Ивановна Калинкинаның быжырган хлевинге хамаарыштыр үнелел ындыг. Кызыл хоорайга-даа, өске суурларга, оон туржук кожавыста Самагалдайга чорааш, чемненген кижи чедир быжырбаан, азы өртең, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, шынар чок хлебке таваржыр болгай. А М. И. Калинкинаның быжырган хлеви шагның кайы-даа үезинде эки шынарлыг болур.

Ооң чажыдын Мария Ивановнадан айтырган мен. Хоочун ажылчын мынчаар харыылады:

— Шынарлыг ажыл ак сеткилден хамааржыр болбазыкпе. Кандыг-даа үүлени сеткилдиң ханызындан кылырга эки болур. Хлеб быжырыкчызы кижи технологияны кончуг чугулалап көөр, ону доктаамал сагыыр апаар. Хлеб быжырып өөренирде берге чүве база чок.

Ынча дээш Мария Ивановна канчаар ажылдап турарын кысказы-биле таныштырды. Бир-ле дугаарында, келген далганның шынарын ылавылап көөр кижи болду. Чамдыкта шоодайны чазыптарга, далган аразында бок-даа чоруур, ынчангаш кандыг-даа далганны элгээрин чурумчуткан.

Эки хлеб быжырар дизе, оон ажыткызынче онза кичээнгейни салыры чугула. Ону дыка ажыдып-даа болбас, ара-даа ажыглап болбас. Олче кичээнгей салбас черлерде шынар чок хлеб үнүп турар. Ынчангаш суук дрожжини 3 шак 30 минута чедир тудары, ажыткыны 1,6 шак тургузары чугула деп, ол санап турар. Ынчан безин ажыткы чедишкен бе деп ылавылаар херек.

Быжырыкчы кижиниң ажылы шак-минута-биле холбашкан. Ол ажыткы-даа тургускаш, хлеб быжып-даа турда, чүгле шак-биле үе хемчээр. Хөй чыл ажылдаан Мария Ивановна чүү хире үе эртекенин чижеглеп безин билир, ынчалза-даа шын ажылдаар шакка ынаныр. Эки шынарлыг хлеб быжырар дээш ооң доктаамал сагыш салып чорууру чүгле оон безин илдең.

Мария Ивановна бодунуң ол мергежилинге хөй-хөй кижини өөреткен. Амгы үеде пекарняда мурнакчы ажылчыннар болуп турар А. Кыргыс биле Т. Хангай олар 20 ажыг чылда ажылдаан башкызы М. И. Калинкинаның арга-сүмезин шиңгээдип ап келген.

Пекарня коллективи райпога социалистиг чарышка доктаамал тиилекчи болуп келгеннер. Олар чүгле план күүседип турар эвес, шынарлыг ажылы-биле мурнуку одуругда үнүп турар.

Пекарняда камналга айтырыын база эки тургускан. Чамдыкта хлебти магазиннер чедир албайн баар, ооң уламындан хлеб када бээр. Ооң-биле сухарилер, сушкилер кылып турар. Пекарня коллективиниң кылган булочкалары, сдобалары база эки шынарлыы-биле онзагай.

М. И. Калинкина пенсияже үнзе-даа, анаа олуруп шыдаваан. Ол өөренген коллективинге катап чедип келген, ынак ажылын уламчылавышаан, аныяктарны өөретпишаан. Четтирдивис, Мария Ивановна!

Т. ДОЛГАР.

Бай-Хаакта даараныылга цегинде он ийиги беш чылдың социалистиг чарыжын бо хүннерде калбарткан. Ында комсомолчу-аныяктарның найыралдыг бригадазы чиник платьелер даарап кылырының чарыжынга тиилекчи болуп келген.

ЧУРУКТА: ол бригаданың чарыжының мурнакчылары Елена Петрова биле Светлана Оюн.

ТООМЧА ЧОГУНДАН

Бөгүн камналга айтырыы бөдүүн ажылчындан эгелээш министрге чедир бүгү кижилерни дүрүм ёзугаар дүвүредип турар. Камналга, хумагалал, шын чарыгдалдың айтырыы СЭКП-ниң XXVII съездизиниң индиринден онзачыдыг-биле дыңналган. Кандыг-даа улуг бүдүрүлгениң азы кандыг-бир суггатчы звенозуң-даа социалистиг чарыжының негелделеринге камналга айтырыы ыяп-ла турар.

Ынчалза-даа камналга айтырыын ам-даа хандыр билбейн, тоор көрбейн турар (оон өскээр канчаар чугаалаар боор) кижилер, харын-даа удуртукчу эштер ам-даа бар. Ындыг таварылгалар ажылчын кижини аажок хомудадыр боор-дур. Ынчангаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү, кижи бүрүзү каяа, чүнү чидирипкенинин, кайда, чүү камналга чок ажыглаттынып турарының дугайында хууда санны ажыдып, демдеглээр болза, ындыг сан-түң эндерли бээр боор деп бодаар мен.

Чижээ, бистиң районда Х. Чүргүй-оол аттыг совхоз эрткен чылын электри энергиязының камналгазының отчёт-учёдун сандаргай чорудуп келген, суурнуң дыка хөй чурттакчыларының бажыңнарында электри энергиязы хемчээр счётчиктер чогу хыналдадан илерээн. Совхоз «Красноярскэнерго» каттыжыышкынга электри энергиязының ажыглалы дээш 8460 рубльди төлээш, бодунга 3175 рубль когаралдыг болган. База бир чижек. Ол-ла совхозтуң У-Шынаа салбырында кывар-чаар материалдарны камналга чок ажыглап турар. Ында «автостанцияда» машиналарның бактарынче бензинни... демир-хууңнап кудуп турар!? Ооң ужурундан совхоз эрткен чылын 458 тонна бензинни, 301 тонна дизмаслону нормадан ажыр чарыгдаан. Совхоз директору Н. Ч. Ооржак, кол инженер В. Т. Чооду база Самагалдайда автостанция эргелекчизи Д. П. Чембүрүктүң харысалгазы кайыл?

Күрүне чурттакчы чонга пенсия болгаш өске-даа дузаламчы акшазын хөй-хөйү-биле тыпсып, үндүрүп берип турар. Күрүнениң ол акша-хереңизи удуртукчу ажылдакчыларның холуи, чеченчидип чугаалаар болза, оларның арын-нүүрүн дамчып чорул турар. Районо эргелекчизи Ш. К. Навачыган, кол бухгалтери Е. О. Оюн саңхөө чуруму үреп, чурттакчы чонга дузаламчы акшазын 2160 рубль 41 көпеек артыр төлээн. Ындыг хажыдыышкыннарны район эмнелгезиниң кол эмчизи Р. Н. Калдар-оол, эмнелгениң кол бухгалтери С. К. Монгалбии база кылганнар.

СЭКП-ниң XXVII съездизи социалистиг чарыш камналга болгаш хумагалыг чорукче угланган турар ужурлуг деп айыткан. Үстүнде көргенивис ышкаш харысалга чок чүүлдер партияның ол негелдезинге канчап-даа дүүшпес. Ындыг четпестерни дүрген чайладып, хамааты хүлээлгевисти кажан-даа утпайн, съездиниң бедик негелдезинге дүүштүр ажылдаарын бистен үе негеп турар.

М. ТИРЧИН,
ажылчын.
А. КУУЛАР,
улусчу контролёр.

ИРИК МАНЗА, ДАШ ЧУГАЙ

Кызылдың үлетпүр садыының тудуг материалдары садар № 9 магазининиң коллективи он бирги беш чылдың планын хуусаазындан ийи ай эрте күүсеткен. СЭКП-ниң XXVII съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, он ийиги беш чылдың 2 айларының планындан ажыр 5 муң рубльдиң тудуг материалдарын садып, сайгарган.

Ольга Лопсановна Савындайга удурткан магазинниң коллективи эрткен чылдан эгелеп бригада аргазынче шилчээн.

— Бригадада 18 кижи ажылдап турар. Садып алыкчыларның талазындан бистиң ажылчыннарывыска таарзынмаан хомудалдар кирбейн турар. Магазинде ажылынга кызымак, ак сеткилдиг ажылдакчылар хөй. Оларга садыгжылар Серенмаа Дартан-оол, Галина Комбу, Рада Ондар, Сайлык Хертек, Ирина Дамдын-оол, чүдүрүкчү Максим Дожуган, ажылчын Галина Саая олар хамааржыр — деп, ол чугаалады.

Партияның XXVII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Политиктиг илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев продукцияның шынарының айтырыынче онза кичээнгейни салырын, сан талазы-биле көргүзүглерден шынарже, ажыктыг чорукче улуг кичээнгейни угландырарын айыткан. Багай шынарлыг материалдарны ажыглааның, багай болбаазыратканының уржуундан кижилер материалдыг болгаш моральдыг улуг чидириглерге таваржып турар. Холуттувар кылыглар, куду шынарлыг бараанар бүдүрүп үндүрерин шуут болдурбас, шыңгыы хемчеглерни алыры эргежок чугула. Ону чедип алырынга материалдыг болгаш административ салдар чедирериниң бүгү күжүн, бистиң хоойлуларывысты ажыглаза чогуур деп, ол онзалап демдеглээн болгай.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы садыгга тудуг материалдарын улгаттыр бөле шарааш, эккеп бээр. Ону часкаш сада бээрге, сорту дүүшпес, багай шынарлыг, чок болза, шуут ирий берген манзалар тыптып келирин садыгжылар хомудап чугаалап турарлар. Ындыг барааны садып алыкчыларның элбазы билдингир болгай.

— Кызылдың тууйбу заводундан кээп турар чугай кончуг шынар чок, хөй кезии даш боор турар. Кандыг-даа садып алыкчы дашты канчап алыр боор. Чугайны Улуг-Хем районнуң Хайыракан даанда өрттедип турар. Ында ажылдап турар эштер хөй даштыг чугайны карак ажыт чүдүргеш, чорудуптар-дыр — деп, магазинниң улуг садыгжызы Александра Чалзый демдегледи.

Магазинге фанера, шифер кончуг ховар келир, ийи-чаңгыс келзе-даа, дораан төнүп, чедишпейн баарын садып алыкчылар хомудап турарлар.

Бо магазинден тудуг материалдарын чүгле Кызылдың чурттакчылары эвес, харын Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин, Өвүр дээш өске-даа районнардан тус-тус кижилер, албан черлери, организациялар садып ап турар. Ынчангаш бараан саарылгазының хемчээлин көвүдедир херек.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедир, ол талазы-биле доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Ону амыдыралга боттандырар дээш Тыва АССР-ниң Чурт үлетпүр министерствозу, ооң районнарда, хоорайларда бүдүрүлгелери тодаргай ажылдарны кылырын үе негеп келген.

К. ХЕРТЕК.

Тудугжунуң алдары — ажылында

САЛГАЛ ДАМЧААН МЕРГЕЖИЛ

Тудугжу Байыскылаң Кара-Сал-биле январь төнчүзүнде ооң бригадазының ажылдап турар черинге чеде бергеш, ужурашкан бис. Мооң мурнунда «Тыва септелге-тудуг» трестиниң Хандагайтыда септелге-тудуг участогунуң удуртукчу-даа ажылдакчылары-биле, анаа-даа ажылчыннары-биле ужуражып тургаш, ооң дугайында мактал сөстерни хөйнү дыңнаан кижи мен. Мээң сагыжымга мөге-шырак, элээн назылап келгенинден маажым, артык хөделиишкиннер кылбайн, тап-билээ-даа бол, тура дүшпейн ажылдап турар кижи кирип, тудугга келгеш, ооң даштыкы хевирин бодалымга дөзевилеп алганым ёзугаар, бүдүү дилегзинип көргүледим даа. Шынап-ла, ол овурга элээн чоок тудугжу акыйны эскерип кааш, бригадир Николай Монгуштан, мурнакчы тудугжувус, хоочунувус бо бе деп бүдүү айтырарымга, ийе диди. Ам-даа чазыг кайын турар дээш, демги акыйга чеде берип, баш бурунгаар атсывын доктаадып алганым ёзугаар, экии Байыскылаң Доржуевич деп мендиледим. Демгим менче хүлүмзүрүй аарак көрүп туруп-туруп, каттыра каапты.

Чазыпканымны элээн болгаш билип каан мен. Ынчалза-даа Байыскылаң тудугжу дээним кижи база хоочун, мурнакчы тудугжу Дадар-оол Ондар деп билгеш, хөлүн часпаан-дыр мен деп иштимде бодадым.

А. Б. Кара-Сал улуг эвес мага-боттуг, шимченгир деп чүвези аттыг, аныяк оолдар-биле бир деңге баштактанчып — хөглээр кижи болду. Ооң карактарының көружү үргүлчү сорук кирип, кыптыккан чоруур, бо-даа дөскел чок эрес кижидир деп чүве сенче чаңгыс көре каапкарга-ла билдине бээр. Ол бо септелге-тудуг участогу тускайлаң эвес, а Чадаананың септелге-тудуг участогунуң септелге бөлүү деп аттыг турда-ла ажылдап эгелээш, ам 28 чыл болган. Көдээ тудуг ажылында Байыскылаң Доржуевичиниң билбес мергежили чок деп болур: чазаныкчылап, дашчылап, печниктеп... дээш чүнү кылбайн келген дээрил. Хандагайты суурда амгы серияның ийи аал чурттаар бажыңнары, ооң мурнундагы серияның бичежек бажыңнары, Солчур суурда школа тудуу дээш, кылышкан тудугларын эндерилген, кайдаавын, сан-түңүн тудугжу ам тода сагынмас.

Салгал дамчаан мергежил деп чүве бар. Байыскылаң Кара-Салдың адазы база тудугжу кижи чораан. Доржу Кара-Салдың кылып келген ажылдары — манза дилери, токпак кагары мындыг. Оглу шору өзүп кээрге, бодунга дузалакчылады, бодунуң билир чүүлдеринге өөредип, күш-ажылчы башкызы болган. Манза дилери, токпак кагары деп ажылдарны ол үеде хол-биле кылыр турган. Ылаңгыя манза дилери тоң берге. Тайгага кезип, белеткээн чудукту чонгаш, ийи кижи калбак манза дилер хол хирээзи-биле сери кырында азып каан чудуктуң адаа-биле кырынга туруп алгаш, ужунга киир дилдире хирээлеп үндүрүптер. Ам болза электри күжү-биле хөделдирер ыяш дилдирер хирээлериниң орнунга ажылдап турганывыс ол-дур ийин деп, хоочун тудугжу ажыл-ишчи оруунуң эге базымнарын сактып олурду. Чудуктуң адаанга турар кижиниң караанче хирээндилер чаштаар, кырында кижи демги-ле чудуун суг мунуп алган, чайылбазын кичээнип олурар. Хирээлээр туружу эпчок болгаш оорга-моюн, холдар дораан-на шылай бээр.

Ол үеде албан черлерни, шупту бажыңнарны ыяш-биле одап турган. Хөмүр-даш чок, токпакты эндере белеткевес болза хоржок. Кончуг шырак эрлер хүнде он-он ийи кулаш токпакты белеткептер боор чүве, кыш боорга ачам-биле кылыр ажылывыс бо турган деп, Байыскылаң Доржуевич сактыышкыннарын уламчылады.

Амгы үеде тудугда мындыг берге, хол-биле кылыр ажылдар эвээш. Бо бүгүнү маадырларывыстың кандыг байдалдарга күш-ажылчы дадыгыышкынны ап, мергежилинче эге базымны кылып турганын көргүзер дээш чуруп бижээн. Тудуг ажылы бөдүүн эвес ажыл. Балды туткаш, чонуп, кертипле турза, чогуп бүтпес болдур ийин.

— Борбак чудукту чонары безин берге чүве. Эң баштай чонгаш, «бижектелдир» (бир ужун чиңгеледир, дорт эвес кылдыр) чонуп турдум. Балдыны шын тудуп албаска ындыг болур деп чүвени элээн болгаш биле берген мен —деп, Б. Кара-Сал чугаалады.

Печка салып эгелээни база хөктүг болган. Тускайлаң эң баштай салып алгаш, шенеп от кыпсырга, ыш дедир бүргээш турупкан. Чадажып кааш, дуржулгалыг печник кижи эккеп, частырарга, сөөлгү ыш үнер орукту боду тууйбу-биле дуй салып алганы илерээн.

Ындыг янзылыг бергелерге таваржып, чүткүлдүг-биле, туруштуу-биле оларны ажып эртип чорааш, тудугжунуң мергежилин шиңгээдип алган. Б. Кара-Сал бодунуң башкызы деп, ачазындан аңгыда, баштайгы бригадири, хоочун тудугжу Чараш-оол Монгушту санап чоруур. Салгал дамчаан мергежил деп сөстерниң ёзулуг ханы утказын сайгарар болза, ол чүгле адазындан оглунче дамчаан мергежил эвес, а улуг салгалдыг кижилерниң өзүп олурар салгалга амыдырап-чурттаарының дуржулгазын дамчыдып бээри-дир ийин. Ону Кара-Сал Доржуевич база билип каан.

1968 чылда Хандагайтының септелге-тудуг участогу ажыттынарга аңаа киргеш, бо хүннерге чедир чаңгыс коллективке ажылдавышаан. Хандагайтының чурттакчылары ооң адын мергежили-биле холбап, «тудугжу Байыскылаң» дижир.

Септелге-тудуг участогу тургустунарга тудугжуларның ажылдаар байдалдары элээн экижээн. Машина, трактор, ыяш дилдирер хирээлер, ыяш чонар станоктар участоктуң материал-техниктиг баазазының үндезини болган. Ынчалза-даа кижи тудугнуң кол бүдүрүкчү күжү болуп артпышаан. Б. Кара-Сал бодунуң дуржулгазын аныяк тудугжуларга доктаамал дамчыдып берип чоруурларның бирээзи.

1974 чылда комсомолчу-аныяктарның бригадазын удуртурун аңаа саналдаарга, ол чажам дивээн. Хөй санныг аныяктарны бригадазынга хүлээп ап, оларны бодунуң үлегери-биле өөредип турган. Мергежилдиң чажыттарын дамчыдарындан аңгыда, амыдыралга шын хамаарылганы кижизидерин кызыдып келген. Дуржулгалыг тудугжунуң удуртулгазы-биле комсомолчу-аныяктар бригадазы багай эвес ажылдап, участоктуң мурнакчы коллективтериниң одуруунче кирген. Бригада шынап-ла шырак ажылдап турган. 1977 чылда Б. Кара-Салга «Хүндүлелдиң Демдээ» орденин тывысканы тудугжунуң дагдыныкчы ажыл-чорудулгазынга база үнелел болганы ол.

Ынчалза-даа 1978 чылда макталдыг бригадир аныяк эш-өөрүн каггаш, чазаныкчылар звенозунга ажылдай берген. Ооң чылдагааны — кадыының байдалы арай баксырап, даштын соокка ажылдап албас апарганында болган. Хандыкшааны ижинден канчап чарлыр. Чүү-даа болза кырында дээвирлиг, чылыг чер болурга, чазанылга цегинче шилчээни ол. Мергежилдиг тудугжу чазаныкчыларның ажылын нургулайында билир болгаш маңаа база эки ижеип келген.

Ооң удуртуп тургаш, ак орукче үндүржүп кааны комсомолчу-аныяктарның бригадазы ам-даа бар. Чүгле кижилер солчуп, өске салгалдың аныяк тудугжулары немешкен деп чүве билдингир. Амгы бригадир Сергей Сандып Байыскылаң Кара-Салдың сагылы-биле тудугжу болган, ооң удуртулгазы-биле ажылдап турган оолдарның бирээзи ол-ла болгай. Аныяктарның бригадазы дуржулгалыг тудугжулар колдаан Николай Монгушка удурткан бригададан барык чыда калбайн ажылдап турары салгал дамчаан мергежил деп сөстерниң ёзулуг боттанышкынын көргүзүп турары ол.

Б. Кара-Сал ам катап тудугжулап турарын эгезинде бижээн болгай мен. Бир чыл бурунгаар кадыы чүгээртей бээрге, дедир-ле чаңчыкканы ажылынче эглип келген. Күш-ажылчы тура-соруунуң күштүү ол-дур ийин: кая бодунга эптигил деп дилевес, ылаптыг туружун шилип алгаш, эчизинге чедир оон чайлавас.

Тудугжу-биле үр чугаалажып тургулаан бис. Ооң бир бодап чоруур чүүлү — үениң хөгжүлдезинге дүүштүр тудугнуң сайзыралы. Участокта машина-техниканың эргижирээкинин, биче механизацияның херекселдериниң чогунуң дугайында чугаалаан чүве. А колла сагыш салыышкыны — база-ла аныяк салгалда. Амгы үениң көдээ тудугжулары янзы-бүрү билиглер-биле чепсегленген болурунуң чугулазын демдеглээн чүве. Участокка электрик, сантехник чижектиг мергежилдерниң ажылчыннары херек болуп турарын ол чугаалап, күш-ажылчы кижизидилгениң шиитпирлээр айтырыгларын хөй дээрзин сагындырды.

Дөскел чок, ажыл-ишчи бүдүштүг тудугжувус салгал дамчаан мергежилиниң кадагалакчызы, нептерединикчизи кижи деп чүвени ылап билген мен.

Н. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: тудугжу Байыскылаң Кара-Сал.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Акы-дуңма партияларның съездилеринге уткуштур

БҮЗҮРЕЛ

Соңгу-чөөн Болгарияның Толбухин хоорайының улусчу община чөвүлелиниң (УОЧ) күүсекчи комитедин аныяктар баштап, удуртуп турар. Хоорайның тергиидекчизи архитектор Венелин Жечев — 35 харлыг, ооң оралакчызы Станчо Меджеделиев — 33 харлыг, күүскомунуң секретары Пенка Христова — 32 харлыг. Бо даңзыны моон-даа ыңай уламчылап болур...

Венелин Жечевтиң намдары ооң өске-даа хөй-хөй үе-черге-жилери ышкаш кылдыр эгелээн. Аныяк специалист болу бергеш, Толбухин хоорайга ажылдап барган. Ооң эки шынарлары: эрес-дидим, хей-аъттыг, быжыг билиглерлиг чоруу харын аңаа илереп келген. Жечев 25 харлыында-ла бодунуң хоорайының кол архитектору, 28-тиинде — УОЧ-нуң күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы, а 30-нинде — чүс муң чурттакчылыг хоорайның тергиидекчизи апарган. Ооң бижимел характеристиказында чаңгыс хепке кеттирген чүве чок. Ол көрүш-шинчилиг, эптиг-эвилең, чугаакыр, ажылишчи, билбес чүвези чок кижи. Хоорайның дал-ортузунуң болгаш чаа чуртталга микрорайоннарының архитектура-эстетика шинчизинге тергиидекчи хөйнү кылган.

Ол бүгү чүүлдер мээң сонуургалым хайныктырган. Хөй-хөй айтырыгларга харыыны ооң-биле ужуражыышкын берген.

— Эш Жечев, кончуг аныяк гура хоорайның тергиидекчизи болу бергеннер таварылга эвес ийнеп? Силерниң баштайгы дузалакчыларыңар безин силерден биче болганы таварылга эвес ийнеп?

— Чок, таварылга эвес-тир. Ол партияның бистиң округ комитединиң шугуму-дур. Удуртур аныяк кадрлар чүгле Толбухин хоорайының күүскомунда ажылдап турар эвес болдур ийин. Бистиң бүдүрүлгелеривиске, агроүлетпүр комплекстеривиске, институттарывыска садыг болгаш коммунал-амыдырал албан черлеривиске барып көрүңерден — аныяк директорларны-даа, экономиканың, эртемниң, культураның чугула секторларының удуртукчуларын-даа көре бээр силер. Чалыы назын энергиялыг, амыдыралчы дуржулгазы, шыдамыккайы четпес-даа бол, бодунуң күжүнге бүзүрелдиг болгай. Частырыглар база тургулаар. Ынчалзажок чүнү-даа кылбас кижи чазыг кылбас дижир болгай. Бодунуң чазыгларындан өөренип билири чугула.

— Күүскомнуң аппарады ышкаш мындыг улуг коллективти эргелеп башкарарының дуржулгазы силерге турбаанна болгай.

— Дуржулга ажыл чорупturда чыглыр болгай. Оон аңгыда, мээң мурнумда турган кижи улуг дуржулгалыг турганы меңээ ажыктыг болган. Ол шырак, шудургу, мерген болгаш топтуг-даа кижи чүве. Оон хөйнү өөренип алган мен.

— Силерге чазыглар хөй болгулаар бе?

— Болгулай бээри хараадаанчыг-дыр. Кандыг-даа кижиге тургулаары ышкаш. Бир эвес аныяк кижилерниң энергиязы улуг эштериниң дуржулгазы-биле дүгжүп турар болза, чазыглар улам эвээжеп орар-дыр.

— Тергиидекчи албан-дужаалга бодуңарның ажылыңарны канчаар үнелеп турар силер?

— Шугдунукчу, шугумчулекчи ёзу-биле. Удуртукчу кижи шыдамыккай болуру-биле чепсегленир, кижилер-биле ажылдап билир ужурлуг. Бистер, болгарлар, кайы-бир чүвени чүге кылып болбазын бистерге эки тайылбырлап берген турарынга ынак бис. Бодунуң шыдаар-ла чүвезин ыяапла күүседир херек, оон башка бүзүрелди чидиргени ол.

— Силерде ажылга кол-ла өөрүшкү чүде болуп турарыл?

— Чамдык үе эрткен соонда харын хамаатыларының дилеглери күүсеттинип, сеткил ханыышкыны илереп кээп турарын көрүп каар сен.

— Кижи бүрүзү тергиидекчи болган туруп болур бе?

— Шыдаар деп бодаар мен. Ынчаарга ол кижи болза, ол албан-дужаал-биле холбаалыг хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлээринге белен болур ужурлуг. Эптиг-эвилең, бодунуң аргаларын болгаш аргашинээн боттуу-биле үнелеп билир, бодунуң чазыгларындан өөренир, соңгукчулар мурнунга харысалгазының дугайын кажан-даа утпас ужурлуг.

— Бодуңарның архитектор өөрүнер дугайында чүнү бодап чоруур силер?

— Мен бодаарымга, административтиг ажылдың чогуур үе-чадазын оларның эрткени турары ажыктыг хире. Бүгү-ле архитекторлар улуг бажыңнарны болгаш комплекстерни төлевилээрин күзээр, эргелеп башкарарын күзээрлер эвээш, а ол херек чүве-дир. Чижээлээрге, меңээ ындыг ажыл социал улуг информацияны бээрдир, бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда төлевилекчилер-биле харылзажып турар болгаш кижилерниң эрге-ажыктары болгаш сонуургалдары-биле чурттаарын кызып чоруур мен.

— Улустарның меңээ чугаалааны-биле алырга, тергиидекчи албан-дужаалга тура безин, силерни каш-даа улуг бажыңнарның болгаш чуртталга комплекстериниң төлевилелдерин кылган-дыр силер, оларның шуптузун боттандырган дээрдир...

— Бодунуң профессиязы-биле харылзаазын чидирбээнде кижи бодунуң мергежилин хевээр арттырып ап шыдаар. Олче бодум база чүткүл салып чоруур мен.

— Бодуңарның ажылыңарга чүнү чедип алырын күзээр силер?

— Толбухин хоорайны чаагайжыды туттунган, арыг-силиг, чараш архитектуралыг бажыңнарлыг хоорай кылырын, бистиң хамаатыларывысты боттарының хоорайын хумагалаар чаңчылга кижизидерин күзээр мен.

— Тергиидекчи албан-дужаалга мөңгеде турбас болгай, а бир эвес оон адырлыр ужур таварышса, ынчан чүнүң-биле ажылдаарын күзээр силер?

— Мээң улуг күзээшкиним — база катап самбырага шыйып кириптери, кижилерге аажок херектиг амгы үениң бажыңнарын төлевилээри. Үе-шаг эртип турар болгай, институт дооскан аныяк оол эвес, харын чогуур дуржулганы, билигни чедип алган кижи ышкажыл мен. Мээң соомда кээп ажылдаар аныяктар эки эргелеп башкарзын дээш оларның-биле арга-дуржулгам солчуксаар мен.

Беседалашкан Димитр ВЕЛЧЕВ,
болгар журналист.
(София-пресс — ПМА.)

София.

Даштыкыдан сөөлгү медээлер...

ТӨӨГҮЛҮГ ШУУЛГАН

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң аңаа болган хуралынга совет улуска, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге, бүгү кижи төрелгетениниң салым-чолунга СЭКП-ниң XXVII съездизиниң төөгүлүг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Хурал ПКАП-тың делегациязының совет коммунистерниң дээди шуулганының ажылының дугайында ооң отчёдун чүүлдүгзүнүп көрген. Съездиниң түңнелдери марксизм-ленинизмниң теориязын хөгжүдеринге болгаш социалистиг тургузуушкуннуң практиказынга чогаадыкчы салыышкын болган. Олар социализмни тургузарының херээнге, социалистиг чаартылганың чорудулгаларын быжыглаарынга ПКАП-ка онза ужур-дузалыг болур.

ГАВАНА. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVII съездизинге тураскааткан «Тайбың болгаш тургузуушкун дээш» деп, СЭТА-ның фотоделгелгези Кубаның найысылалында ажыттынган. Делгелге совет коммунистерниң шуулганының ажылының дугайын, совет улустуң күжениишкининиг ажылының дугайын, Черге тайбыңны камгалаар дээш СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазының дугайын, акы-дуңмалышкы совет-куба найыралдың дугайын көргүзүп турар. Делгелгени ажыдып турда, Кубаның Компартиязының ТК-ның Секретариадының кежигүнү Хайме Кромбет СЭКП-ниң XXVII съездизиниң төөгүлүг ужур-дузазын болгаш аңаа хүлээп алган документилерниң чугулазын, совет болгаш куба улустуң найыралының бузулбазын онзалап демдеглээн.

* * *

ДАККА. (СЭТА). Аңаа Бангладештиң Коммунистиг партиязының ТК-зының калбак пленуму болган. БКП ТК-ның чиңгине секретары М. Фархад аңаа чүве чугаалааш, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң ажылының болгаш шиитпирлериниң дугайын дыңнаткан. Совет коммунистерниң чыыжы чүгле ССРЭ-ге эвес, харын база делегейниң бүгү революстуг шимчээшкининге улуг ужур-дузалыг деп ол демдеглээн.

БҮГҮ КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ УЖУР-ДУЗАЛЫГ

ЛОНДОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң январь 15-те кылганы 2000 чылга чедир бүгү ядролуг чепсекти узуткаарын көрген тайбың саналдары бүгү кижи төрелгетенге болгаш совет-америк харылзааларга-даа онза улуг ужур-дузалыг деп, Каттышкан Штаттарның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Г. Холл англи «Морнинг стар» солунга интервьюзунга медеглээн. Делегей бүгү-ле чүүлдерни чок кылып, узуткаар атомнуг чепсек чокка бактаап туруп болурунга идегелдиң быжыгаарынга ол инициативалар идиглиг боор турарын ол айыткан. Рейганчы администрацияның аңаа сылдаглап алгаш, ядролуг чепсегленииишкинниң улам-на күштелдиреринче угланган бодунуң авантюристиг чүткүлүн боттандырып чорударын оралдажып турары хоозун-меге чылдагааннарын совет тайбың саналдарының бүрүнү-биле сойгалап көргүскенин америк коммунистерниң удуртукчузу чугаалаан. Америк хөйнүзүнүң бодалдарында улуг өскерилгелерниң болганын тайбың камгалалының шимчээшкининиң салдарының чуртта улгатканы херечилеп турар-дыр. Аңаа идигни кылган шиитпирлиг үе-чада бүгү ядролуг шенелделерни соксадырының дугайында Совет Эвилелиниң эрткен чылдың августа чаңгыс талалыг чурум-биле шиитпирлээни болган деп чугаалап болурун Г. Холл айыткан. Ындыг базым миллион-миллион американнарның угаан-медерелинге салдарны чедирген. Ядролуг айыыл-халапты болдурбазы-биле боттуг хемчеглерни алырының эргежок чугулазы тодаргайы-биле билдинип келген.

АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары ооң соонда Р. Рейганның администрациязының кылып турары «сылдыстар дайыннарының» планнарын шиитпирлии-биле буруу шапкан. Американнарның хөй кезии, оларның-биле кады эртемденнер-даа, «космос камгалалы» дээр чүүлдү тургузарының чүткүлүн «айыылдыг чүүл» кылдыр көрүп турарлар.

АЖЫК ЧАГАА

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның херээженнериниң демократтыг организациязының даргазы А. Ратебзад Великобританияның премьер-министри М. Тэтчерге чорудкан ажык чагаазында афгани душманнарның баштыңнарының бирээзи Абдул Хак дээрзин Лондонга тускай хүлээп алганын ханызы-биле буруу шаап көргенин бүгү афгани херээженнерниң өмүнээзинден илереткен. Бодунуң-на улузунга удур ханныг үүлгедиишкиннерни кылган өлүрүкчүнү хүлээп ап, аңаа дузаламчыны болгаш деткимчени аазааш, силер, херек кырында Афганистанны ортаакы чүс чылдың байдалынче катап киирери-биле бүгү чүүлдерни кылып турар террористерниң камгалакчызының ролюн күүседип турар-дыр силер деп чагаада чугаалап турар. Афганистанга удур чарлаттынмаан дайынны чорудары-биле британ чазак он-он миллион фунт стерлингти контрреволюцияга чорудуп берип турар. Ындыг дайынның өлүм-чидиминге бир-ле дугаарында херээженнер болгаш уруглар таваржып турар. Душманнар афгани черден 38 эмнелгелерни, 111 медицина пунктуларын чок кылган, 2000 ажыг школаны чаза тевискен, 250 ажыг хүрээни үрегдээннер.

Афганистанга апрельдиң национал-демократтыг революцияның тиилээниниң соонда эрткен кыска үениң иштинде чурттуң ооң мурнундагы бүгү төөгүзүнден хөй буянныг-чаагай чүүлдерни улуска бараалгадып тургускан. Херээженнер күрүне болгаш хөй-ниитиниң бүгү адырларынга эр кижилер-биле бир дөмей эргелерлиг апарган. Чурттуң төөгүзүнде бир-ле дугаарында хостуг, демократтыг соңгулдалар боор турар.

Бистер боттарывыстың чаалап алган бүгү чедиишкиннеривисти кандыг-даа дайзыннардан камгалаар болгаш боттарывыстың ажыктыг эрге-шөлээвисче халдаарын кымга-даа чөпшээревес бис деп чагаада демдеглээн.

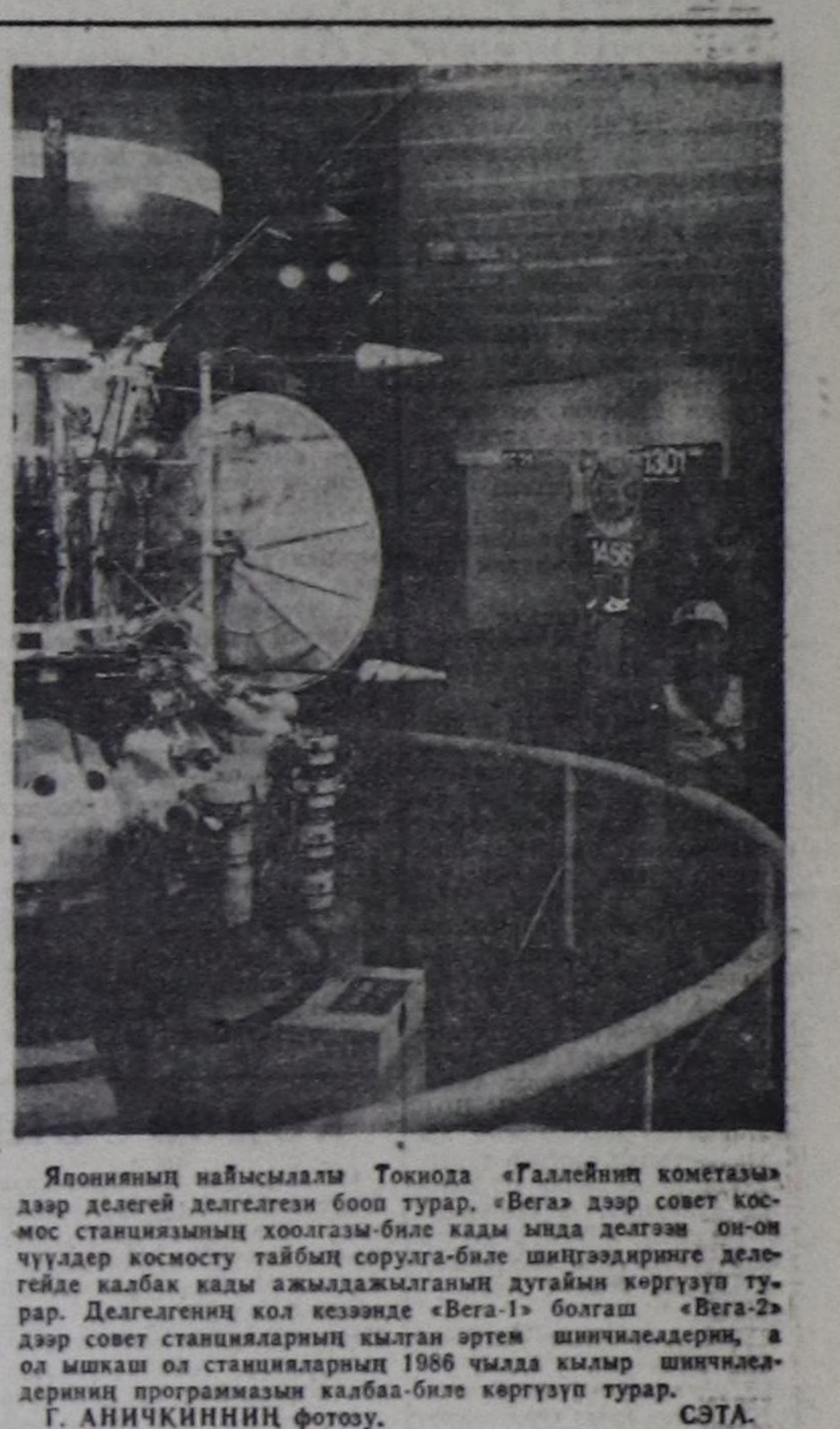

Япониянын найысылалы Токиода «Галлейниң кометазы» дээр делегей делгелгези боор турар. «Вега» дээр совет космос станциязының хоолгазы-биле кады ында делгээн он-он чүүлдер космосту тайбың сорулга-биле шиңгээдиринге делегейде калбак кады ажылдажылганың дугайын көргүзүп турар. Делгелгениң кол кезээнде «Вега-1» болгаш «Вега-2» дээр совет станцияларның кылган эртем шинчилелдерин, а ол ышкаш ол станцияларның 1986 чылда кылыр шинчилелдериниң программазын калбаа-биле көргүзүп турар.

Г. АНИЧКИННИҢ фотозу. **СЭТА.**

ДОП-ДОРААН ХОСТААР

РИМ. (СЭТА). Сергей Антонов кандыг-даа буруу чок болгаш хоругдаашкындан доп-дораан хостаттынган турар ужурлуг. Католиктиг Рим хүрээ-хииттиң баштыңы Иоанн Павел II-ниң амызынче халдаашкын дугайында херек талазы-биле ында боор турар судтуң үезинде болгар хамаатының болчукчузу А. Ларусса ол дугайын медеглээн. С. Антоновту рим папаже боолаан турк террорист Али Агджа кара сагыш-биле нүгүлдээн деп, ол айыткан. Болгарлар ол кем-буруулуг үүлгедиишкинге кандыг-даа хамаарылга чок.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУДАТКАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-нуң кижилер эргелериниң талазы-биле комиссиязы Чилиниң шериг-фашистиг ёзу-чурумунуң кижиниң эргелерин каржызы-биле үреп турарын шиитпирлии-биле буруу шаап көрген. Диктатураның политика талазы-биле удурланыкчыларын эттеп-соп хилинчектээр болгаш бүдүү тудуп, узуткаар чоруу хүн бүрүнүң анаа-ла бир болуушкуну апарганын ол комиссияның хүлээп алган резолюциязында чугаалап турар.

КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязы Пиночеттиң диктатуразындан кара-бажыңнарда кижилерни дорамчылаарын болгаш хилинчектээрин, чамдык шериг дээрбечи бөлүктерниң ханныг үүлгедиишкиннерин деткиирин соксадырын негээн.

ДОРТ КЫЖАНЫЫШКЫН

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң иштики херектер министерствозунуң дыңнатканы-биле алырга, Швецияның премьер-министри Улоф Пальменi өлүргенин дээш харысалганы бодунга алган «Европаның национал-социалистиг эвилели» дээр организация ГФР-ниң көскү политиктиг ажылдакчызы, ГСДП-ниң даргазы Вилли Брандтының адынга база-ла дорт кыжаныышкынны кылган боор турар. Министерствонуң төлээлекчизиниң чугаалааны-биле алырга, швед телеграф бюрозунга ол организацияның кежигүннериниң чорудкан чагаазында «даразының өлүмү В. Брандыга таваржыр» деп бижээн болган.

АГААР КЫЗЫГААРЫН ҮРЭЭН

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучияның информация агентилелиниң дыңнатканы болза, марттың баштайгы чартыында таиланд ШАК-тың самолёттары КУР-нуң агаар делгемин 18 катап үрээш, 15 километр чедир девискээрже ханылап кирген. Таиландының чепсектиг судиолары Конг болгаш Танг ортулуктар девискээринде Кампучияның девискээри сугларже ханылаг кирип турган.

Кампучияның кызыгааржылары кызыгаар үрекчилеринге өлүмнүг ойтур шавыышкынны таварыштыргылаан.

ХЕМЧЕГ АЛЫРЫНДАН ОЙТАЛААН

ДЕЛИ. (СЭТА). Англияда хоргадап турар Индияга удур сепаратистерге удур хемчеглерни алырындан Лондоннуң эрге-чагыргазы база катап ойталаан. Сепаратистер Пенджаб штатты Индиядан чаргаш, ооң орнунга «Халистан күрүнези» тургузары дээш оралдажып турар. Индияның ПТИ агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, сикх экстремистерге удур хемчег алырындан Англияның чагырыкчы бөлүктериниң ойталап турарынга индий хөй-ниити таарзынмайн турар.

УЛАМ ЭКИЖИИР

Көдээ Культура бажыңының ишти, даштыы мурнукузундан бир янзы, онзагай дериттинген. Фойеде ава дугайында йөрээл, үлегер сөстер. Көрүкчүлер залының ханаларында телеграммалар, агитквартиралар хана солуннары. Оларның аразындан онзаланып көзүгүр плакаттар — СЭКП-ниң XXVII съездизинге Төп Комитеттиң Политиктиг илеткелинден хүннүң темазынга таарыштыр ушта бижилгелер.

Бүгү делегейниң ажылчы херээженнериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8-ке тураскааткан кежээни «Хөндергей» совхозта херээженнер чөвүлели (даргазы ортумак школада математика башкызы Өлзей Допчуу-сана Оржак) өске хөй-ниити организацияларын болгаш агитквартираларны эвилелдеп тургаш, ынчаар белеткеп эрттирген. Культура-спорт комплекизиниң кежигүнү Т. Т. Саттың илеткелиниң соонда, Хөндергей ортумак школаның, дузалал школаның эр башкыларының база совхозтуң тускай эртемниглериниң каттышкан концерти эгелээн. Думчукка тулганда бызаа сугжу дижир бис. Мурнунда талантызы көзүлбейн чорааннар аңаа илерээн. К. Б. Монгуш, О. С. Бюрбю, А. С. Куулар дээн ышкаш бот-тывынгыр артистерниң күүселдезин чыылганнар сонуургаан.

Эр улус концертинге совхозта «Хүннээрек» ясли-садтың чаштарының оюн көргүзүү улашкан. Авалар дугайында ыры, шүлүк чаштарның өткүт үнүнге чаңгылангаш, Чиңгирлээниң кезээде меңгилиг чылдар тас бажынга барып доктаагаңзыг болуп турган. Ясли-садтың эргелекчизи Б. Ө. Артседи, кижизидикчи башкы О. А. Кара-сал оларның чаштарны уран чүүлге хандыкшыдып, бүгү тала-биле кижизидип турарының көскү чижээ бо.

Эки чаңчылды эдерер

Ситец (шокар-пөс) балынга киржир дээш херээженнер дора-бүрүн белеткелдиг кээп, идепкейлиг болган. Маргылдаа чүгле эки фасоннуг, чараш даараттынган платье дээш болбаан. Ыры, шүлүк, танцызам, угаангыр, сагынгыр чорук аңаа немешкен. Бал киржикчилери көрүкчүлерден мананы айтырыгларны ап турган. Айтырыглар янзы-бүрү. Аңаа харылар кыска, допчу болгаш каттырынчыг болгулаан. Татьяна Сат, Нина Куулар, Долчуң Монгуш, Людмила Машпалдыр, Опал Чымба, Римма Сат эң-не тывынгыр, сагынгыр күүселдикчилер болуп шылгараш, макталды алганнар.

Ол хүн хөндергейжилер кыш үделгезиниң байырлалын база эрттирген. Спортчу оюннарны таарыштыр, ээлчештир организастааны черле эки. Бир черде аът, шанак, бүрүн дериг-херексел, бир черде узун суук, тазарты чонуп каан адагаш-чагы. Оон бажында дошпулуурнуң сарыг дозузу хүн херелинге чайынанып, каракты чылчырыктадырып кээр. Чамдык эрлер баг хап маргышкан, өскелери канат тырткан, кезек кижи ыяш хирээлээн... Оюннарның кайызын ол дээр, шупту-ла «Кым тиилээр эвес!?» деп девизтиг. Ындамында каткы-хөг. Маргылдашкан эрлерни «матрёшкалар» улам хей-аът киирип, уяңгылыг ырлажып кээр, ужур чокка баштактаныр.

Оюн-тоглаа киткеп турда, «опчок чаңнаарлар» — ээниктер көзүлбээн. СЭКП-ниң улуг шуулганынга ТК-ның Политиктиг илеткелинде: «Чоннуң чаагай чорууп чайгылыш чок белдер социал чөптүг чорукту хажык чок бадыткаар» деп эгениң 21-ги абзазын клубта улгаттыр бижээш азып кааны кижи бүрүзүнге кичээндириг, сагындырыг болган. Ында «Чуртта арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел калбарган...» — деп бижээн.

Кыш үдээн байырлалдың дээре дээн спортчулары — тракторист В. Куулар, чагы бажын чандыр хонмайн, чараш ала дошпулдуурну «теп» алган каңнакчы К. Сат, улуг чараш ойнаар-кысты ужуп үнгеш дүжүрүп алган чедиги классчы М. Ховалыг болгаш оон-даа өскелер, спортка төрээн суурунуң адын моон соңгаар-даа сыкпастар.

Мындыг янзылыг дыштаныылга-спортчу хүннер, кежээлер-биле черлештир янзы-бүрү, шудургу ажылдар бистке болуп эрткилээр. Маңаа кандыг-даа сулараашкын турбас ужурлуг.

П. КУУЛАР.

Чөөн-Хемчик район.

Кижи факторну күштелдирер

Арга-арыг кыдыын дургаар
Аът-хөлдүг шуурганнадып,
Оран-чурттуң каазын чаптап,
Омак-хөглүг чоруп ор бис.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Кызыл-Мажалыктың аныяктары чайлыг үелеринде уран чүүл белеткелинге идепкейлиг киржип, уран талантызын чонга бараалгадырынга сонуургалдыглар. Суурнуң оолдар, кыстары ажылындан чайлыг үелеринде ажыл-агыйларның бригадаларын, малчыннарын эргиир агиткультбригаданың ажылынга база идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: Кызыл-Мажалык суурнуң аныяктары концерт көргүзүглериниң үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АДЫ ЧОНДА КЕЗЭЭДЕ АРТКАН

Чаңгыс чер чурттуувус Өөлет Чиңмиттиң мындыг шүлүүнүң утказы кижини чайгаар-ла бодандырып, сактыышкыннарже албадай бээр:

Кызыл чечек, сарыг чечек...
Кыш-даа четпес харааланчыг,
Кыраан деп сөс,
мөчээн деп сөс
Кымны-даа ойбас
хомуданчыг.
Берт-Даг сууру
кестүп чыдар
Бедик тейде салган хөөр бар.
Бөдүүн кижи Чүргүй Маадыр
Мөңгежиреп «удуп» чыдар.

Ийе харын, боодал-боодал өңгүр чечектерни маадырның хөөрүнге чоп үргүлчү кээп салып турар. Чоннуң аңаа ынааның херечизи ол болур-дур. Ынчанмас-даа арга чок. Келир үе дээш, аас-кежик, тайбың амыдырал дээш Хомушку Намгаевич амы-тынын артынга каггаш, фашист эжелекчилер-биле эрес-дидим тулчуп чораан.

Чоннуң оглун сактып
чоруур,
Чоргаар изин йөрээп чоруур
Украин, орус, казах...
Улусту кым ончалай аар!

Бистер база-ла кырган-ачавыстың хөөрүнге доктаамал барып, өңгүр чечектерни салып турар бис. Ооң чырык тураскаалы ажы-төлдерге, бистерге чагыг, сүмелери сагыжывыста арткан. Мен Хомушку Намгаевичиниң ажык чаңын-даа, ак сеткилин-даа, ажыл-амыдыралын-даа эки билир мен. Чүге дизе ооң оглу Иван-биле өг-бүле тудуп чурттааш, ам он дөрт чыл болуп тур бис. Уругларывывс безин өскен, оглувус Арун О. Шынаа ортумак школазының алдыгы клазында өөренип турар, оон бичези Анджела ол школада 4 класста, а Олимпиан белеткелде. А мен культура ажылынга он беш чыл ажылдап келдим. Ачавыс Иван — чолаачы.

Кырган-ачавыстың күзеп чораан күзелдерин, бодап чораан бодалдарын амыдыралга боттандырар дээш чурттап чоруур бис. Ооң салгакчылары, бистер кырган-ачавыска чоргаарланып чоруур бис.

Маадырның адын алдаржыдып, пионер дружиналарын, чамдык кудумчуларны, оон туржук Тываның хоочун совхозтарының бирээзи «Тес-Хемни» ооң ады-биле адаанынга өөрүп турар бис. Ол черле чөптүг. Чүге дизе Хомушку Намгаевич чээрби ажыг чылдарда амыдыралының сөөлгү хүнүнге чедир аңаа чурттап, ажылдап турган.

Чырык черге баскан изиң
Шынап черле балаттынмас
Эки кылган ажыл-херээң
Элеп читпес чонга артар.

Кара-кыс **ЧҮРГҮЙ-ООЛ,**
О. Шынаа Культура бажыңының директору.

ДЕТКИМЧЕ ХЕРЕК

Делегейде кандыг-даа кижилер боттарының национал культуразынга, уран чүүлүнге хандыкшылдыг болуп, ону хүндүлеп, чаагай чаңчылдарны салгалдан салгалче дамчыдып чоруур болгай.

«Игил биле бызаанчының хомудалы» деп «Шын» солунга парлаттынган чүүлдү номчааш, үениң негелдезинге дүүшкен, чугула айтырыгны көдүрүп турар материал-дыр деп санадым. Тыва национал музыка херекселдери игилге, бызаанчыга, чадаганга бистиң ада-өгбелеривис ойнап чораан. Ол төөгүден төөгүже салгаар ужурлуг.

Мен бодум чадаган кылып турар мен. Бистиң республиканың тыва музыка херекселдери кылыр ус-шевер мастерлери он ажыг катап Кызыл хоорайга чыглып шаг болган. Боттарывыстың кылганывыс музыка херекселдеривиске ойнап, арга-дуржулга солчуп-даа турдувус. Музыка херекселдерин чаңгыс аай хемчээлдиг кылырын дугуржуп-даа турган. Ынчалза-даа бо бүгү күүсеттинмес боор-дур.

1983 чылдың октябрь 23-те Кызыл хоорайга Тыва АССР-ниң ус-шеверлериниң болгаш культура ажылдакчыларының республика конференциязы болган. Конференцияга тыва национал музыка херекселдери кылыр мастерская тудуп бээрин улус дилеп турган. РСФСР-ниң Культура министерствозунуң төлээзи ус-шевер мастерлерниң дилээн деткип, ону боттандырарын аазаан, чүгле мастерская тудуунуң болгаш мастерлерге төлээр акшаның сметазын дарый тургузуп бээрин Тыва АССР-ниң Культура министерствозундан негээн. Бистиң культура министерствозу ол сметаны ам-даа тургузуп албаан. Улуг орус улустуң үлегер домаа бар. «Аазаан чүвени үш чыл манаар». Аазаан үе ам келген.

Мен бодум национал музыка хекселин кылып турар болганымда, саналым мындыг. Бир эвес бистиң республикага национал музыка херекселин кылыр мастерская турбас болза, чараш үннүг хөгжүм херекселдери чиде берип болур болгаш ооң сайзыраарынга моондактар хөй апаар.

Ону кажан-даа чидирип болбазы, харын улам сайзырадыры бистиң амгы салгалдың, ылаңгыя культура ажылдакчыларының сорулгазы. Районнарда национал музыка херекселдери кылыр ус-шевер мастерлерни деткип, оларның ажылын сонуургап, өөренип көөрү чугула. Өөредилгени-даа организастаар үе келген. Күзел турда, чүнү-даа чедип ап болур болгай. Чүгле харысалгалыг эштерден шимченгир чорук негеттинер. Черле ынчаш, бо ажылче кичээнгей салза чогуур. Деткимче чокта, ында-мында бот-тускайлаң ажылдап турар шеверлер чүге-даа чедишпези билдингир.

К. ХОМУШКУ.
Ак-Туруг суур.

КӨДЭЭ БИБЛИОТЕКАДА

Он ажыг чыл библиотекарь болуп ажылдап турар Александра Берёзкина — ажылынга ёзулуг бердинген кижилерниң бирээзи. Чербиниң библиотеказында 8 муң ажыг ном бар. Номчукчуларның сонуургалынга дүүштүр номну сүмелээр, чаа номнар-биле таныштырар дээш оон-даа хөй ажылдарны кылырынга ол мергежээн.

Хостуг үезинде башкылар, өөреникчилер, көдээ ажыл-агыйның специалистери номчулга залынга чыглып келгеш, ажыктыг чүүлдерни номчуп, билип ап турарлар.

Библиотекарь номчулга конференцияларын клуб ажылдакчылары-биле кады кылып чорудуп турар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

ШИИДЕ—БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

Чоокта чаа Кызыл-Мажалыкта районнуң төпчүткен Культура бажыңынга улусчу театрларның болгаш шии коллективтериниң аразынга СЭКП-ниң XXVII съездизинге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чыл оюнга тураскааткан көрүлде болуп эрткен. Аңаа улусчу 1 театр, 7 шии коллективи киришкен.

В. Көк-оолдуң «Найырал» деп үш көжегелиг шиизин В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың Культура ордузунуң шии коллективи көрүлдеге кириштиргеш, бирги черни бүзүрелдиг-биле чаалап алган. Улуг Октябрьның салдарынга алыскаш, Тывага улусчу революцияның үезинде төөгүлүг болуушкуннарны көргүзүп турар бо шиини бот-тывынгыр режиссёр Раиса Сат чедимчелиг тургускан. Чамдык үүрмек четпестерин албаска, шииниң темазы үеге дүгжүп турар, ооң чурук, хөгжүм каасталгазы, маадырларның идик-хеви, сцена культуразы, сцена шимчээшкини, сцена чугаазы драматургияның негелделеринге колдуунда дүгжүп турар. Бот-тывынгыр артистер шииниң маадырының овур-хевирлерин көрүкчүлерге чедингир, солун кылдыр тургузуп шыдаан.

Көрүлдеге ийиги черни районнуң төпчүткен Культура бажыңының улусчу театры ээлээн. Улусчу театр К. Сагдының «Кижиниң шокары» деп чаңгыс көжегелиг шиизин ойнаан. Бот-тывынгыр аныяк артистер боттарының рольдарын багай эвес ойнааннар.

«Бүтпээн күзел» деп тоолду сценажыткаш, үшкү черни Шекпээрниң көдээ Культура бажыңының шии коллективи алган. Шекпээржилер тыва национал хептерин даараарынга, өг иштиниң эт-севин, тыва улустуң эдилелдерин тып, белеткээринге эвээш эвес күштү үндүргенин жюри кежигүннери демдеглээн.

Көрүлдениң түңнелин үндүрүп турган, жюри кежигүннери чамдык четпестерни илереткен. Бир-ле дугаарында, улусчу театрлар, шии бөлгүмнери теманы калбартырынче, репертуарны байыдарынче кошкак кичээнгей салып турар. Кызыл-Мажалыктың, Барлыктың, Дөң-Терезиниң Культура бажыңнары «Кижиниң шокары» деп кыска шиини көрүлдеге кириштирген. Өске кыска шиилер эвээш эвес, оларны дилеп тывар талазы-биле режиссерлар кошкак ажылдаан. Хөй көжегелиг шиилерден үзүндүлерни ойнап болур турган. Улусчу театр улуг хемчээлдиг, ханы утка-шынарлыг шиини маңаа көргүзер турган.

Районнуң төпчүткен Культура бажыңының улусчу театрын санаваска, көрүлдеге киришкен өске шии бөлгүмнери шиилерниң хөгжүм каасталгазынче, идик-хеп шилип алырынче, сцена культуразынче кичээнгейни чогуур деңнелге чедир салбайн турар. Ылангыя сцена дылын херекке албайн баарын жюри демдеглээн. Чижээ, шекпээржилерниң «Бүтпээн күзел» деп сценажыткан тоолунуң дыл-домаа тоол аянынга дүүшпес, чечен-мерген эвес, кара чугаа-биле долдунган. Ында киржип турар бот-тывынгыр артистер бодунуң чугаалаар сөстерин шээжи-биле билбейн, удур чогаадып, бирээ-бирээзин үзе кирип чоруй баар. Хөнделенниң болгаш Кызыл-Мажалыкта № 1 КМК-ның шии коллективтериниң көргүскен шиилериниң сцена дылы база-ла ындыг болган. Оон уламындан шииге хөй соксаашкыннар болуп, артык сөстер кирип, көргүзүглер узап, көрүкчүлерге чалгааранчыг, шыланчыг апаар.

Оон аңгыда бо көрүлдеге Бижиктиг-Хаяның, Аянгатының, Аксы-Барлыктың Культура бажыңнарының шии коллективтери киришпээнин шүгүмчүлээни чөптүг.

Көрүлде чер-черде талантылыг бот-тывынгыр артистерниң немежип турарын көргүскен. Ак-Довурактан В. Чыпсынмаа, А. Салчак, К. Куулар, С. Салчак, Кызыл-Мажалыктан Ш. Саая, Ч. Ооржак, А. Сагды, А. Идам, Барлыктан Л. Сарыглар, Шекпээрден О. Куулар, Дөң-Терезиниден А. Ооржак, Хөнделеңден М. Хомушку олар боттарының рольдарын чогаадыкчы ёзу-биле эки ойнааннар. Көрүлде бот-боттарындан өөренирринге, ажылды экижидеринге идиглиг болган дээрзи чугаажок.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

КАДЫКШЫЛГА ДЫКА ТААРЖЫР

Чырык чер кырынга чурттап келгеним чеден ажыг чыл дургузунда чүнү көрбедим дээр. Нам, чазаам долу азыралында, хайгааралында-даа болзумза, кадыкшыл байдалым эки болгаш анаа олуруп шыдавас-тыр мен. Совхозумнуң ажыл-ижинге үлүүм кадып, бо хүннерде үш дугаар фермада аныяк инектер таңныылдап турар мен.

Ийи бичии оглум кадыкшылының аайы-биле Сойда өөренмишаан, Балгазын санаторийинде эмнедип турар. Чоокта чаа оларымга чордум. Хомудал чок, эки турлар.

Барган кежээмде школага лекция болду, сонуургааш чеде бердим. Феодализм үезинде тос эрин деп чүл дээрзиниң база амгы үеде хоойлу ёзугаар совет кижилерниң бүрүн эргезиниң дугайында лекцияны школада башкы В. Кара-оол кылды. Нояннарның, дүжүметтерниң ядыыларга дөгеп чораан хилинчээн, эрин-шаажызын кончуг тода тайылбырлады. Ол бүгүнү көрүп, эдилеп эрткен кырган кижи болгаш хөлечиктиң амыдырал-чуртталгазын каракка көзүлдүр «чуруп» ордум.

Лектор оон улаштыр Коммунистиг партияның, Совет чазактың тайбың политиказының дугайында немеп чугаалады.

Санаторийниң турар чери хөлчок таарымчалыг. Долгандыр ээзим-арга, хадылар. Агаарының арыын! Аргадан кээп турар чыттың экизин. Ёзулуг-ла кадыкшылга таарымчалыг, бойдус чурумалдыг чер-дир. Ооң-биле чергелештир санаторийниң-даа, школаның-даа ажылдакчылары — эмчилер, башкылар, аштакчылар кижилер-биле ажылдап билир, ээлдек улус болду. Кижилерге ындыг хамаарылга — ол база эм-дир. Санаторийниң күш-ажылчы хүнү эртенги сула шимчээшкинден эгелээр. Кижизидикчилер даң бажында-ла чүгүржүп кээп, уругларны оттургаш, оруп-дежээн эттиргеш, хүн чурумун ёзугаар ажылдап кириптер. Хүнде беш удаа чемненир. Столовая баарда чыскаалыптар...

Кадыкшылы сулараан уругларга каң дег кадыкшылды катап эгидер, оларны Төрээн чуртунуң мурнуунга төлептиг кижилер кылдыр кижизидер дээш сагыш салып, оларның өөредилгези, хереглели, дыштанылгазы дээш бүгү күжүн, билиин үндүрүп турар эмчилерге, башкыларга кижи сеткилинден өөрүүр, катап-катап «четтирдим» деп чугаалаар.

Т. ОЧУР.
Таңды район.

ТУС-ТУС ЧЕРЛЕРГЕ БАРЫП ТУРГАШ...

Автотранспорт башкарыкчыларының аразынга сагылга-чурумну быжыглаары, шимчээшкин дүрүмнерин сагыырын тайылбырлаары, негээри чугула ажыл. Чогум-на ынчангаш СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары К. О. Хелиң-оолга удурткан бөлүк (КАИ ажылдакчылары) орук-транспорт шимчээшкининиң айыыл чок болдурар, чурум үрекчилерин сайгарып чугаалажыры-биле ажыл-агыйларже, автотранспорттуг бүдүрүлге черлеринче үнүүшкүннерни кылып, хуралдарны эрттирген.

Район девискээринге автооруктарга озал-ондак болдурбазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Автотранспорттуг организацияларга болгаш совхозтарга орукка шимчээшкин дүрүмнерин сагыыр талазы-биле тайылбыр ажылын сөөлгү үеде күштелдирген. Автотранспортка сагылга-чурумну быжыглаар, кывар-чаар материалдарның камналгазын чедип алыр болгаш часкы хову ажылдарынга организастыг белеткенир дугайында лекция, беседаларны чоруткулаан.

Эрткен чылда ындыг лекцияларны «Кызыгаар» совхозка В. С. Дандар, В. О. Кара-оол (СЭКП райкому) номчааннар. КАИ талазы-биле 5 медээ-бюллетеньни үндүргеннер. Орукка шимчээшкин дүрүмнерин сагыырының дугайында болгаш ону хажытканнарның харысалгазының дугайында чонга радиочеткизин дамчыштыр КАИ инспектору А. К. Аймаа 7 саңныг лекцияны номчаан.

А школачылар ортузунга ийи удаа лекцияны номчаан. Эге класстың өөреникчилериниң ада-иелеринге орукка шимчээшкин дүрүмнерин уруглар үрээн таварылгада ада-иениң харысалгазының дугайында таныштырылга беседаны база кылгылаан. Эрткен чылын КАИ ажылдакчылары 16 лекцияны чонга чедирген. Бо дээрге райкүүскомнуң ИХК-ның, КАИ-ниң коллективиниң (штаттан дашкаар инструкторлар-биле кады) политика-кижизидилгелиг ажылы болур. Олар албан черлери, организациялар, бүдүрүлге черлериниң хуралдарынга болгаш пионер лагерьлеринге лекцияларны кылып чорудуп келгилээн.

КАИ ажылдакчылары А. Аймаа, К. Тюлюш 1985 чылда 125 автомашинаның, 34 мотоциклдиң бүрүткелин эрттирген.

Районнуң автотранспорттуг албан, организация, бүдүрүлге черлериниң болгаш ажыл-агыйларның транспортунуң техниктиг байдалының хыналдазын автоинспекция ажылдакчылары РАҮК-түң инженерлери-биле кады чорудуп турган. Хыналда үезинде 375 автомашинаның 89-зу үрелик, 127-зиниң спидометрлери чогун илереткен. Хыналдалар үезинде чүгле ол эвес, машиналарның техниктиг ажаалдазын график ёзугаар кылбайн, чолаачылар бажыңнарының чанынга техниканы хондуруп турган 13 таварылга илереттинген.

Ол ышкаш автомашиналарда чугула чамдык демдектер (көргүзүкчүлери), аптечкалар болгаш өртке удур херекселдер-биле хандыртынмааны бар. Диспетчерлерниң талазындан рейсче чолаачылар үнүп турда документилерин четче хынавас чоруктар тургулаан. Ындыг таварылгаларны илереткеш, эрткен чылын инженер-техниктиг 16 ажылдакчыга хемчег, торгаалды онааган.

КАИ ажылдакчылары улусчу дружинниктер-биле харылзаалыг ажылдап келген. 1985 чылда дружинниктер шимчээшкин дүрүмнери хажыткан 483 кижини илереткен, ооң иштинде 90 чолаачы автотранспортту башкарып чораан үеде. Оларның 48-иниң машина башкарар эргезин казаан, 42-зинге 100 рубль чедир торгаал хүлээткен. Ындыг чоруктар райсельхозтехникадан, Хомушку Чүргүй-оол аттыг, «Чодураа» совхозтардан, Самагалдайда орук-тудуг участогундан, райподан, район эмнелгезинден, күрүнениң аңныыр болгаш суг ажыл-агыйларындан база оон-даа өске черлерден илереттинген.

Чамдык ажыл-агыйларда чолаачылар ортузунга ажыл кошкаандан орукка шимчээшкин дүрүмнерин хажыдар чоруктар эвээжевейн келген. «Чодураада» (кол инженери Л. Оюн) —63, сельхозтехникада (кол инженери К. Шаравин) — 54, Хомушку Чүргүй-оол аттыг совхозта (кол инженери В. Товуу) — 43, «Кызыгаарда» (кол инженери В. Нурзат) — 42, «О. Шынаада» (кол инженери Б. Санчат) — 23, районнуң хереглекчилер ниитилелинде (автомеханиги Б. Санчат) — 27 чолаачыларга хемчег хүлээткен.

Автоавария болур таварылгалар районда кызырылбаан. Ооң болу бээр чылдагааннары янзы-бүрү. Чогум-на ынчангаш автомеханиктер, диспетчерлер, инженерлер, чолаачылар ортузунга ажылды чаа ёзу-биле удуртуру, чорудары негелдениң бирээзи болур. Самагалдай болгаш өске-даа суурларга орук демдектерин азып, тургузарын чоп негеп турар.

Школачыларга «ногаан отчугаш», «кичээнгейлиг бол, орукта — транспорт» деп клубтарны организастаан болгаш орук-транспорт шимчээшкининиң дугайында лекцияларны уруглар ортузунга хөйү-биле номчууру негеттинип турар. Күравтоинспекцияның ажылдакчылары эрткен чылдың четпестерин эдер талазы-биле политиктиг кижизидилге ажылдарын чорудуп, күштелдирип турар.

М. ТИРЧИН.

ТВ

МАРТ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Кузькага бажың». Мультфильм. 9.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.05 — 11.25 —«Цыган». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильм. 14.30 — «Медээлер. 14.50 — «Кижи болгаш бойдус». Док. фильмнер: «Кара-Даг —камгалалдыг чер». «Дуруяаның кышкызы», «Бойдустуң чажыттары». 15.45 — Ново-Троицк хоорайның ырның болгаш танцының «Металлург» улусчу ансамблиниң концерти. 16.10 — «Тайбың — келир үениң ынанныштыы». «Будапештиниң хүн демдеглели». Док. телефильм. 16.45 — Латви ССР-ниң алдарлыг артистери Н. Новик болгаш Р. Хараджанян фортепианога ойнаар. 17.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.30 — Хөглүг ноталар. 17.45 — КамАЗ-тың слесарьларының бригадири СЭКП-ниң XXVII съездизиниң делегады Г. С. Баштанюк-биле школачыларның ужуражыышкыны. 18.15 — Бистиң садывыс. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — И. Гайдн. № 92 симфония. 19.30 — «Пионерия». Киножурнал. 19.35 — «Цыган». Уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегейниң чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Швейцариядан дамчыдылга. 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Бис — ужуп үнер бис». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Информатиканың болгаш саналга техниказының үндезиннери. 9. класс. 9.05; 12.55 — Немец дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Сылдыстар. 10.35; 11.40 — Төөгү. 9 класс. ГОЭЛРО-нуң ленинчи планы. 11.05—«Бөдүүн —нарын шиинар». Ада-иелерге тележурнал. 12.10 — Ф. Шопен. 13.25 — «Ман». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 15.05 — 15.10 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дыл өөренип турар бис». Национал школаларның үшкү клазының өөреникчилеринге телешкола. 18.30 — Уругларга фильм. 18.50 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.20 —Телемедээлер. 19.30 — «Азия тевү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Часты бис канчаар кылып турган бис». Мультфильм. 20.20 — «Ойтур шавыышкын». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.30—Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге. Чебоксары хоорайда чуртталга бажыңнарының тудуунуң дугайында. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Кайгамчык кижилерниң амыдыралы». «Почта романы». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 22.40 — 23.45 — ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Холминовтуң концерти.

(Солуннуң дараазында номери март 21-де үнер).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар, хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 17—22, чамдык районнарга 10—15 градус, хүндүс 5—10, чамдык районнарга 0—5 градус соок.

Кызылга булуттаар, быскан хар чаар, хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 10—12, хүндүс 0—5 градус соок.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың аъш-чем садыы үүрмектеп садарының садыгжыларынга өөредири-биле өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур. Өөренир хуусаазы 1 ай. Өөредилгени 1986 чылдың апрель 1-ден эгелээш Садыг министерствозунуң өөредилге-курс комбинадынга чорудар.

Айда 63 рубль стипендия төлээр.

Хоорайда чурттап турар 18 хар четкен назылыг кижилерни хүлээп алыр.

Документилерни 1986 чылдың март 17-ден эгелеп дараазында адреске хүлээп алыр: **Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу, аъш-чем садыының кадрлар килдизи, № 7 кабинет, телефон —2-54-36.**

«Тыва автотранс» каттыжыышкынының өөредилге-курс комбинады үндезин националдың кижилерин бүдүрүлге черинге ажылдавайн, шуут кээп «В», «С» категорияның чолаачызынга өөредир курска чып турар. Өөредилгени бодунуң күсели болгаш совхозтарның, көдээ ажыл-агыйның өске-даа организацияларның күсели-биле тыва дылга чорудар. Өөренир хуусаазы — 5 ай.

АЙТЫРЫГ ТОДАРАДЫР ЧЕР: Кызыл хоорайның Шевченко кудумчузунда № 113-А бажың, телефон № 2-34-94.

Минусинскиниң бухгалтерлер школазы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бухгалтеринге өөренир күзелдиглерни чалап тур.

Кичээлдер март 20-ден эгелээр. Өөрениринин хуусаазы—8 ай.

Школаже кирериниң шылгалдазын дужаавас.

Адрези: Минусинск хоорай, Кызыл Партизаннар кудумчузу, бажың 11.

Кызылдың үлетпүр бараан садыы үүрмектеп садарының садыгжыларынга болгаш контролёр-кассирлерге өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Үүрмектеп садар садыгжыга—1 ай;

контроллер-кассирге — 6 ай хуусаада өөренир.

Өөредилгени Садыг министерствозунуң өөредилге-курс комбинадының баазазынга чорудар. Өөредилге үезинде айда 75 рубль хемчээлдиг стипендия төлээр. Айтырыгларны үлетпүр бараан садыының кадрлар килдизинден тодарадыр.

Адрези: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу 29, телефон: 2-42-49

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың үлетпүр бараан садыы 9100 рубль өртектиг «ВАЗ-21063» марканың автомобильдерин садып алырын саналдап тур. Айтырыгларны дараазында адрестен тодарадыр: **Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузу 29, садыг килдизи.**

1986 чылдың март 25-тиң соонда автомобильдерни хостуу-биле садыптар.

КЫЗЫЛ РАЙПОЗУ чурттакчы чондан хаван, инек болгаш чылгы мал эъдин чеженидаа хүлээп ап турар. Эът дужааган кижилерге чугула хереглелдиң бараанарын, хеп чуур машиналарны, авторезинаны болгаш өртээ 50 хуу чиигелделиг комбикормиарны садар.

Айтырыг тодарадыр телефоннар №№ 2-26-79, 2-36-31.

1966 ЧЫЛДА КЫЗЫЛДЫҢ № 2 ШКОЛАЗЫН ДООСКАННАРНЫ бо чылдың май 24-те 11 шакта ук школага чыглырынче оргкомитет чалап тур.

Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Тывала филиалы бот-өөредилгелиг белеткел салбырынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы 1986 чылдың апрель 1-ден 1987 чылдың январь 11-ге чедир.

Документилерни март 25-ке чедир хүлээп алыр. Март 25-тен 30-ге чедир беседа чорудар.

Бот-өөредилгелиг белеткел салбырынга кирерлер дараазында документилерни кирер:

1. Институттуң ректорунга шилип алган тускай эртемни айыткан билдириишкин.
2. Ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле).
3. Ажылдап турган черин айытпышаан, ажылчыннарның хуралының протоколунуң дугаарын айыткан бүдүрүлге чериниң удуртукчузунуң, шеригден халашканнарга — шериг кезээниң командириниң ат салган өөредирп-биле чоруткан бижии.
4. Ажылдап турган черинден азы албан эрттирип турган черинден үш кижиниң ат салганы характеристика.
5. Берт чокка 3х4 см хемчээлдиг дөрт фото-чурук.
6. № 286 майык-биле эмчи шынзылгазы.
7. Бүдүрүлге чериниң удуртукчузунуң шынзытканы күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.

Бистиң адресивис: **Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 16.**

Кино

МАРТ 19-ТА
«НАЙЫРАЛ»: «Следователь» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Руслан и Людмила» 9.30, «Новые приключения неуловимых» 13.10, «Киноклуб: «Подружка» 15.00, «Двойной капкан» 17.20, 20.10 шактарда.
«ВОСТОК»: «Валентин и Валентина» 15.00, 17.40, 19.30, шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Веселенькое воскресенье» 14.30, 16.20, 18.10, 19.50 шактарда.

ШЫН Редакцияның адрези:
667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3254.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00076